

Biljana Srbljanović

MALI MI JE OVAJ GROB

drama u dva dela

LICA

Gavrilo Princip, na početku 19
Nedeljko Čabrinović, na početku 19
Danilo Ilić, na kraju 24
Ljubica Ilić, napunila 15
Dragutin Dimitrijević Apis, oko 40
nekoliko glasova više puta

*Komad se događa u Sarajevu 1914. i u zatvorima u Solunu 1917.
i Terezinu 1918. godine. Zasnovan je na istinitim događajima, arhivu,
zapisima sa suđenja i brojnoj istorijskoj građi. Ipak je predmet čiste
fikcije i u njemu ne treba tražiti više od toga.*

I grobovi naši Bečom će se borit
Po dvorovima šetat i plašit gospodu.
A grobovi naši Evropi će zborit
Jugosloven mora dobiti slobodu“

stihovi urezani kašikom na zatvorskoj posudi

Nedeljko iznenada zgrabi Ljubicu, potpuno neprimerno situaciji, zapuši joj usta, pa potegne nož na nju.

Devojka se tako uplaši da čak ni ne vrisne, onaj vazduh zastane joj u grlu.

Gavrilo vikne.

GAVRILO

Nedeljko, čoveče, šta ti je?!?!

Nedeljko ne reaguje, steže Ljubicu ludački.

GAVRILO

Nedo, pusti je! Ama pusti, baci taj nož! Baci nož!!!

Nedeljko se pribere. Pušta Ljubicu, koja prodiše, krklja. Nedeljko ispusti nož na pod, Ljubica ga brzo grabi.

Gavrilo je zatečen.

GAVRILO

Šta ti bi odjednom?

Ljubica dolazi do vazduha, viče.

LJUBICA

Ovaj je lud! Ti si lud! Ti si bre stvarno, stvarno lud!

Nedeljko se pravda Gavrilo.

NEDELJKO

Vikala je...

GAVRILO

Pa šta onda?

NEDELJKO

Htela da ih zove...

LJUBICA

Nisam, budalo!

GAVRILO

Pa i da je jeste, šta bi je ti, zaklao?

Nedeljko je posramljen, deluje detinjasto, mada je krupan dečko, visok i razvijen, ima neke jake obrve i gustu kratku kosu, ima neko kockasto telo, velika ramena i debeo vrat. Ipak tako posramljen, ne deluje snažno.

NEDELJKO

Prepala me.

LJUBICA

Ja tebe? Ma vidi koliki si, ti si neki četnik?

NEDELJKO

Nisam!

GAVRILO (*Ljubici*)

Nije, daj mi taj nož!

Ljubica ne ispušta nož iz ruke.

LJUBICA

Ne prilazi ti ni! Stani tamo!

GAVRILO

Šta ćeš sad, i ti ćeš da kolješ?

LJUBICA

E pa možda i hoću!

Ljubica još okleva. Gavrilo joj mirno kaže.

GAVRILO

Daj mi nož, probudićeš majku.

Ljubica odmah pruži nož. I ona i Nedeljko su posramljeni.

GAVRILO

Ma trebalo bi da vas pustim da se pobijete, pa da vidiš onda šta je flekav pod.

NEDELJKO (*Gavrilo*)

Izvini, Gavrice.

GAVRILO

Izvini se njoj.

NEDELJKO

Njoj neću.

GAVRILO

A ti nemoj.

LJUBICA

I ne mora, baš me briga.

Ljubica zatvara prozor. Gavrila napušta strpljenje.

GAVRILO

E, pa dobro, onda smo i to rešili. Sad ili pokaži tu sobu zbog koje smo došli ili da idemo odavde dok smo još svi živi.

LJUBICA

Pa evo ti soba, vidi kolika je.

GAVRILO

Ovo?

LJUBICA

To. Eto ti pa gledaj.

GAVRILO

I to je sve?

LJUBICA

A šta bi ti hteo?

Ljubica onda nevoljno dod.

LJUBICA

Ovde imate jedan krevet, eno tamo drugi. Ovo ovde, to je

za vodu, tamo prozor, peć... Iza ima nužnik i to ti je to.

Gavrilo jedva da ima para da plati i taj smeštaj, ali se pravi da razmišlja.

GAVRILO

Malo nam je mala.

NEDELJKO

De mala, Gavro!

Gavrilo ga gurme, Nedeljko učuti.

LJUBICA

Meni je svejedno. Mama je rekla da vam pokažem i ja sam pokazala. Ako vam se ne sviđa, odoh.

NEDELJKO

Pa idi.

Nedeljko je shvatio da Gavrilo pregovara. Pa bi i on. Namiguje Gavrilo.

LJUBICA

Makni se da prođem.

NEDELJKO

Samo napred.

Ljubica blefira, Nedeljko blefira. Ljubica ipak krene, Nedeljko ne izdrži.

NEDELJKO

E, čekaj, čekaj!

LJUBICA

Jak ti ovaj pregovarač.

GAVRILO

Dobro, pusti ga...

LJUBICA

Ti si Gavrilo?

Gavrilo klima potvrdno. Ljubica mu pruža ruku.

LJUBICA

Ja sam Ljubica, Danilova sestra.

GAVRILO

On ti je Nedeljko.

LJUBICA

Shvatila sam, brat mi je rekao da je kreten. Šta kažete za sobu?

GAVRILO

Je l' ima ključ? Zaključava se?

LJUBICA

Zašto?

GAVRILO

Nekad hodam u snu. Probudim se u dvorištu.

LJUBICA

Mi nemamo dvorište, kuća daje na ulicu.

NEDELJKO

Meni smeta buka.

LJUBICA

A ti onda ne viči.

GAVRILO

A ostalo?

LJUBICA

Ostalo je mamino. Da sam na vašem mestu, ja kod nje ne bih zalazila. Danilo vam je niz ulicu, dole.

Gavrilo gleda niz ulicu. Ljubica gleda Gavrila.

LJUBICA

Stala ti je krv. To ti je od sablje?

Ljubica proba da dotakne Gavrilovo čelo, on se ipak izmakne.

NEDELJKO

Baš od sablje! Sapleo u gužvi pa je pao. Dok je bežao.

Nedeljko se smeje. Gavrila to ljuti.

GAVRILO

Nisam ja bežao, nego me je masa povukla...

NEDELJKO

Povukla, aha.

Nedeljko se veselo smeje.

LJUBICA

U gradu su demonstracije, je l' tako? Zato vas jure žandari?

Gavrilo potvrdno klima glavom.

LJUBICA

Znala sam, znala sam!! Celu je Sarajevo na nogama, a ja ovde pokazujem sobe. Je l' bilo puno sveta?

GAVRILO

Bilo je, par hiljada sigurno. Prvo tamo oko porte, pa onda ka Gimnaziji...

Nedeljko ga zaustavlja.

NEDELJKO (*Gavrilo, u pola glasa*)

Nemoj mnogo da joj pričaš. Sumnjiva mi je.

LJUBICA

Podsećam te, glupane, da si ti došao kod mene, a ne ja kod tebe. Što si dolazio, ako sam ti sumnjiva? (*Gavrilo.*) A je l' bilo opasno?

Gavrilo ponovo klima glavom.

GAVRILO

Pa, bilo je.

NEDELJKO

Je l' ona to meni rekla „glupane“? Ma je l' ona to meni rekla „glupane“!!!

Ljubica ignoriše Nedeljka, obraća se samo Gavrilo. Reznirana, gotovo da pljune.

LJUBICA

Znala sam! Pu, a meni mama nije dala iz kuće. A je l' istina da su pogasili sva svetla i uleteli konjima među dake?

GAVRILO

Istina je.

LJUBICA

S oružjem? Na gotovs?

GAVRILO

Bile sablje i bajoneti. A pucnjeve si čula.

Ljubica je stvarno razočarana.

LJUBICA

A mene da mama zaključa u kuću, da ne da dozvoli idem, pu' ....

NEDELJKO

Ama Gavro, je l' ona to meni rekla da sam glup?

GAVRILO

Jeste, Neđo, tebi. Hoćeš nož?

Nedeljko posramljen pred Gavrilovom ironijom. Spušta glavu. Mrmlja detinjasto.

LJUBICA

Onda, je l' u redu?

GAVRILO

U redu.

Rukuju se. Ljubica naglo vikne.

LJUBICA

PAZI ŽANDAR!

Nedeljko i Gavrilo refleksno i od straha, bukvalno padnu na pod.

Ljubica se smeje, stvarno je dete.

LJUBICA

Jaki ste mi vi demonstranti.

Gavrilo se posrami, jako zacrveni. Tanak mlaz krvi bije ugrušak i opet poteče sa čela.

LJUBICA

Evo ključ, grejanje plaćate odvojeno. Je l' smo se razumeli?

Nedeljko dobacuje s poda.

NEDELJKO

Ja jesam.

Gavrilo krv kaplje na pod. Ljubica krene da izađe, pa pogleda upitno u Gavrila.

LJUBICA

Hoćeš oprati to?

Gavrilo spusti pogled.

Ovaj dečko krivog nosa, krvave glave, što gleda u pod, zove se Gavrilo Princip i uskoro će ubiti čoveka.

Mrak.

II

- What do you mean funny? Funny how? -

Tommy DeVito, 1990.

Jedan debeli čudan čovek, s nogama u zavojima, brkovi- ma i crnom kapom, nestrpljivo sluša Danila. Zovu ga Apis.

Danilo mu glasno čita neko pismo.

DANILO

„Dragi Veljko, hvala ti na brzom odgovoru. Mi smo hteli da pozdravimo hašku konferenciju otprilike u smislu da i želim da što pre donesu čovečanstvu sreće.“

Apis prekida Danila u čitanju. Uzdiše od nestrpljenja.

APIS

Jao ovaj oće mir u svetu. Preskači.

DANILO

„Izrazili smo „Zvijezdi“, društvu muslimanske narodne omladine, naše simpatije...“

Apis pokrrije šakom lice. Smešan je.

APIS

Ao majko braća.

Apis udari po hartiji, izbije pismo Danilu iz ruke.

APIS

PRESKAČI!

Danilo uzima novo pismo, iskašlja se. Neprijatno mu je, ali ipak čita.

DANILO

„Dragi Ranko, mi smo se umrtvili ovde, pa slabo radimo.

Naš je narod još ustrašen, fatalista, još drži ono: „Trpi dušu, boga radi.“

Apis se zainteresuje.

APIS

Pametnan narod.

DANILO

„To mi treba da iskorenimo i da pokažemo narodu kako se traži svoje pravo.“

APIS

Ček, ček, kako si rekao, ko to piše?

DANILO

Neda.

APIS

Čabrinović? Pa on je pismen?

DANILO

Jeste za toliko.

APIS

Vidi ti? I šta kaže dalje?

DANILO

„Sad se razilazimo po kućama, pa ja mislim da je zgodno da nam naglasiš i upozoriš nas: kako i šta treba da činimo?“

APIS

E, to. To.

DANILO

Pozdravlja te tvoj, Nedeljko.

APIS

Daj to ovamo.

Grubo uzme pisma Danilu iz ruke. Zagleda.

Apis je krupan, neprijatan čovek. A stalno se smeši.

APIS

I dobro, sine. Gde se vi to skupljate?

DANILO

Pa, po kućama, uglavnom. Nekad u kafani, u sobama iza.

APIS

Aha. I, kakav ti je glas?

DANILO

Glas?

APIS

Glas, brate, glas. Je l' znaš da pevaš?

Danilo ga belo gleda.

APIS

Šta ti je tu čudno, pitam te prosto: kakav imaš glas? Mož

da bude ovako na primer fini, melodični ili onako vojnički i grub.

Apis imitira oba glasa, a Danilov nije ni jedno ni drugo.

DANILO

Ni jedno, ni drugo.

Kažem vam. Apis uzdahne.

APIS

A ima vas dosta? To kad se skupite?

DANILO

Ima, nije da nema. Nekad se u sobu nabije i po nas pedeset.

APIS

E?

DANILO

Kad vam kažem! Uzmu stolice iz komšiluka, pa sabiju sve jednu do druge. Zidovi isparavaju od vlage, koliko nas bude.

APIS

Pa, bogami, svaka čast. Nego... glas, kakav ti je?

Neće biti da je neki onako bezveze, tup? Što ne nosi?

Danilo se prepoznalo. Klima glavom.

DANILO

E takav je. Tup.

APIS

Ajde, skroman si ti. Sigurno znaš bar nešto da otepaš. Nekom.

Danilo slegne ramenima. Apis postavlja pitanja, kao onako usput. Kao da ga ne zanima. Kao pita onako.

Podli ker.

APIS

A kako to da vas žandari ne jure?

DANILO

Kad se skupljamo? Pa ne znaju, to mi tajno. U ulicama budu straže.

APIS

Ma nemoj? A ko stražari?

DANILO

Svi po malo. Stane komšija pored, stane moja sestra... samo ona više vrebala na majku.

APIS

E jebalo majke.

Danilo skuplja one neke papire. Apis ga zagleda sa istim onim osmehom pred kojim Danilo okleva. Kašlje, uzmuva se.

DANILO
Pa, gospodine Apis... ja bih polako da krenem.

Apis deluje ljubavno i iskreno razočaran.

APIS
Već? A rekao si da ćeš da mi otpevaš nešto.

DANILO
Ja? Kad sam rekao?

APIS
Pa sad, malopre, ne sećaš se? Evo sad si rekao. Ajde, nemoj da me razočaraš.

Apis se smeje prijateljski. Ali ne odustaje.

DANILO
Ali ja ne znam ni jednu pesmu.

APIS
Ma znaš sto posto. Razmisli malo.

DANILO
Ja ne pevam nikad.

APIS
Seti se. Razmisli bolje.

Apis prosto slomi Danila.

DANILO
Pa možda znam neku od majke...

APIS
E tu, tu od majke. Sigurno je lepa, ajde.

Danilo se iskašljava, okleva.

Apis se osmehuje kao negativac u ratnim filmovima. Kao hijena, ona sa uzice. Samo što uzicu niko ne priteže.

Danilo još ne počinje.

DANILO
Ne mogu, stvarno.

APIS
Nisi obavezan. Samo ako hoćeš.

Danilo se boji Apisa.

APIS
Sam odluči. Ništa se ne mora.

Apis ozbiljno dodaje.

APIS
Ajde tu od majke.

Danilo duboko udahne vazduh, pre nego što pusti glas, Apis ga prekine.

APIS
A ona radi za žandare?

Danilo izdahne, a da nije otpevao ni ton.

DANILO
Ko?

APIS
Majka tvoja.

DANILO
Ma ne, ne...

APIS
Aha... A što onda vrebate na nju?

DANILO
Ma ja sam to onako rekao! Ma nema veze...
To ja zato što je ona stroga. Ma ona samo gleda svoja posla!

APIS
Pa da, pametna žena. A šta su joj posla?

DANILO
Pa posla.... Izdaje pod kiriju i daje za kamatu.

APIS
Vidiš ti nju, žensko a pametno?

Apis se smeje i Danilu je smešno.

APIS
A ona dođe ko neka banka, je li? Mora da je ljudi vole.

Danilo ne oseća ironiju.

DANILO
Ne vole je, ne. Više je se plaše. I žandari i kućici i vojnici.
I otac pokojni u grobu, i on je se plaši.

APIS
A ti?

DANILO
Pa i ja.

APIS
I zato radiš za žandare.

DANILO
Ma ne radim, kunem vam se! Ne radim ja!

APIS
A ko radi? Tvoja sestra?

DANILO
Ljubica?? Pa ta bi ih sve pobila da može.

APIS
E, vidiš, to. To me zanima.

Danilo ništa ne razume. Samo bi da ode odatle.

APIS
I, sine, ne kaže „pobiti“, nego „neutralisati“. Znaš. Da te posle ne prati taj glas, znaš.

Danilo ne zna ništa.

DANILO
Znam, znam.

Apis ga posmatra.

APIS
Dobar si ti dečko, dobar. A šta ćeš. To kako majka ume da te usere, to ne ume niko.

Danilo je postidjen.

APIS
Je li sine, je li voliš ti Srbiju?

DANILO
Pa volim.

APIS
Je li je voliš više od svega?

DANILO
Pa sad više...

APIS
Voliš, voliš. Pa šta onda čekaš? Što ti nama lepo ne priđeš?

Danilo okleva, nije siguran o čemu govore.

DANILO
Kome vama?

APIS
Nama, nama, nego šta. Šta te sprečava? To što smo u uniformi? Pa to je normalno, to je zato što je posao koji obavljamo takav. To je naša radna i svakodnevna odeća, znači, recimo, lekari izađu u belim mantilima, rudari izađu u rudarskim kombinezonima... razumeš?

Danilo ništa ne razume.

DANILO
Valjda.

APIS
Tvoje je mesto sa nama.

DANILO
U redu.

APIS
Ti nam trebaš i trebaš Srbiji.

DANILO
U redu.

APIS
Ajde, daj ruku.

Apis pruža ruku Danilu, ovaj je oklevajući prihvata.

APIS
I od sad da mi javljaš sve. O svakom drugu, o svakom susedu, o drugovom drugu, o piljaru, popu, o ocu iz groba. Ako se oženiš – i o ženi, o rodenoj majci, o toj maloju kurvi od te tvoje sestre, kakav kurac voli i to da mi javljaš, da li me razumeš?

Sve.
DANILO

Razumem gospodine Apis.

APIS
E tako.

Apis protrlja glavu Danilu, kao detetu ili psu.

APIS
Poraslo dete. Osamostalilo se.

Danilo se raduje.

Mrak.

III

-žao mi svojih ljudi i rodbine/ žao mi je ljepše naše domovine -

Luka Jukić, terorista i pesnik

Danilo, Nedeljko i Gavrilo igraju bilijar. Gavrilo igra dobro, ni ostali nisu loši.

DANILO
Stvarno su jurišali sabljama?

GAVRILO
Stvarno. Uleteli u mraku među đake, pucali, gazili nas konjima.

NEDELJKO
Da si došao, video bi.

DANILO (*ljutit*)
Šta ima da gledam?

NEDELJKO
Ne kažem. Nije to za svakog.

DANILO
Pa i nije.

GAVRILO
Igraj.

DANILO
Ja igram.

NEDELJKO

Igram i ja.

Ćute, razbijaju kugle.

NEDELJKO

Ja sam drugo, ja ih se ne bojim. Mene su već hapsili.

DANILO

Jeste, kad te ono otac vodio za uvo da prenočiš u zatvoru, jer nisi hteo da se izviniš služavki!

NEDELJKO

Nije istina!

DANILO

Istina je.

GAVRILO

Istina je, Nedo. Ajde igranj.

NEDELJKO

Pa igranj.

DANILO

Igram i ja.

Ćute, igranju.

GAVRILO

Samo, Danilo, istina je i da su samo njega, kad je organizovao onaj štrajk, bili isterali iz Sarajeva. Zabranili mu bili ulaz, samo njemu ...

Nedeljko ne izdrži, dodaje.

NEDELJKO

Na tri godine!

DANILO

Na tri, da. Sećam se.

GAVRILO

Eto.

Gavrilo taman pomisli da se stvar smiruje.

DANILO

Samo mu je otac posle mesec dana sredio da se vrati.

Nedeljko ponovo prasne.

NEDELJKO

Ma šta mi je sredio, nije on meni ništa sredio! Ma nisam ja njemu ništa tražio!

DANILO

Ti možda nisi tražio, ali on ti je ipak sredio.

NEDELJKO

Reci mu, Gavrice, pa nije tako bilo!

GAVRILO

Dobro, dosta sad. Došli smo da igramo.

NEDELJKO

Pa ja i igranj!

DANILO

Pa igranj i ja!

Malo se smire. Danilo razbije kugle. Zatim doda.

DANILO

I nisi ti organizovao ništa. To je bio ženski štrajk, ti si se samo priključio.

Nedeljko opet prasne.

NEDELJKO

Ja se priključio, ja???

Nedeljko guta reči od besa i očaja i neke tuđe zbog opšte nepravde.

NEDELJKO

Ma nisam ja kriv što je moj otac išao da moli za mene, nisam mu ja ništa tražio! Pa meni je čoveče bilo najteže!

Nedeljko skoro da plače.

GAVRILO

Gavrice, pa ti me znaš, meni je taj njegov službenik, taj kod koga je išao da moli, takvu pridiku održao: on tuđin –meni domaćem čoveku, pa ja samo što zaplakao nisam!!! Da sam tada... da sam samo imao pištolj, pa ja bih ga odmah na mestu ubio, ko psa! Na mestu bih mu pucao u glavu, ovako!

Nedeljko pokazuje na Gavrilo.

Gavrilo ga odgovorne.

GAVRILO

Ma beži od mene, bre, budalo! Šta ti je, šta si poludeo? Samo bi da kolješ i pucaš!

DANILO

To su oni od vas napravili.

GAVRILO (*Danilo*)

Ma koji „oni”? I šta nas samo vredaš i nešto napadaš? Što nisi došao u nedeljku, kao svi? Svi su bili, samo ti nisi.

DANILO

Bili su svi Srbi, budale. A Hrvati jok.

GAVRILO

Ma šta pričaš?

DANILO

Namamili vas da idete okolo, da se tučete sa žandarima za njih.

GAVRILO

Ma za koje „njih”?

DANILO

Igranj, ajde.

GAVRILO

Pa igranj!!

Gavrilo iz sve snage udara kugle. Danilo nastavlja lažno pomirljivim tonom.

DANILO

I dobro, i neka ste išli. A šta ste radili tamo? Pevali i tapšali. Samo su vam doboši falili.

NEDELJKO

Nije istina. Ja sam lično zapalio zastavu.

DANILO

Ajde? A čiju?

NEDELJKO

Pa mađarsku.

DANILO

Pa šta ti imaš sa Mađarima, budalo? Kakve veze imamo mi sa Mađarima?

Gavrilo izda strpljenje.

GAVRILO

Ama ko smo to „mi”? Koji „mi”? Hoćeš da mi objasniš ko smo ti to „mi”?

Danilo ne odgovara, udara kugle.

DANILO

A ti, Principe, više ne znaš ni šta si?

Gavrilo se smuču ova pokvarena igra, baci štap, uzme šešir, zgrabi mantil da krene. Nedeljko ga zadržava.

NEDELJKO

Čekaj, Gavrice, pa gde ćemo sad... (*Danilo*) U onoj tvojoj sobi ladno, da umreš...

Gavrilo ga prekida, više.

GAVRILO (*Danilo*)

Ti Danilo kao da ne vidiš da ceo Zagreb gori? Studenti se zatvorili na Univerzitet, ne može im ni vojska ništa.

DANILO

Gore srpske radnje, eto šta gori. U tom tvom celom Zagrebu samo srpske radnje i srpske kafane gore.

GAVRILO

Nije istina...

DANILO

Svuda prosuto samo srpsko vino, srpske stolice stolovi, srpska burad, čaše flaše, srpska peć. E, čoveče, peć su izvalili i izbacili na ulicu!

Nedeljka iskreno zanima.

NEDELJKO

Kakva je to srpska peć?

GAVRILO

Ne verujem ti.

DANILO

Možeš da mi ne veruješ koliko hoćeš. Jeste, svuda se hoda po papirima, novinama, knjigama, ALI SMO SRPSKIM KNJIGAMA, Gavrilo!

Nedeljko mahom nastavlja svoj jedinstven tok misli.

NEDELJKO

To za papire razumem. Ali ne shvatam za peć...

DANILO

Je l' si ti student? Nisi. Je l' si u Zagrebu? Nisi. Pa šta tebi onda ima žandar da razbija glavu zbog mađarske zastave?

Nedeljko objašnjava svoj slučaj.

NEDELJKO

Ja sam išao jer mrzim policiju. To za Mađare ne znam.

DANILO

To nije naša bitka. Ako ti se ratuje, idi u vojsku. Ali za svoje.

NEDELJKO

Pa išao je on, al je bio škart.

DANILO

Nemoj tako.

GAVRILO

Neka, istina je.

NEDELJKO

On je peške išao do Beograda, peške, da se prijavi. A oni njemu – škart.

DANILO

Znam, ne moraš, znam!

GAVRILO

Neka.

NEDELJKO

Pogledao ga ovako i samo ga obrisao. Ovako mahnuo rukom i rekao „škart”.

DANILO

Prekini! Znam!!

GAVRILO

Šta sam ja mogao? Da ga molim?

Pa i molio sam.

Eto, i to da znaš, molio sam da me prime. Kleknuo na

kolena tu pred tim majorom, pred svim regrutima, pred tom celom četom nekih zbuđenih tupavih i molio da me prime. Neki mi se smejali, neki me gledali kao da sam lud. A on samo odmahnuo rukom.

NEDELJKO

Škart.

GAVRILO

Prekini.

NEDELJKO

Pa tako je rekao...

GAVRILO

PREKINI VIŠE!!!

Gavrilo se zaplače, ne može više da izdrži da se pravi ravnodušan. Danilo ga grli, teši ga.

DANILO

Ne treba tebe niko da koristi. Hrvati za Hrvate, a mi za nas.

GAVRILO

Ja nisam škart.

DANILO

Nisi. Hajde, igranj.

Gavrilo briše nos. Možda rukavom.

Razbija kugle. Tri mladića čute, razmišljaju. Onda Nedeljko dodaje.

NEDELJKO

Nego... gde je sad ta srpska peć?

Dva mladića gledaju Nedeljka zbuđeno.

NEDELJKO

Hladno nam je kod tebe. Pa sam mislio...

Nedeljko začuti, razbije kugle.

Mrak.

IV

- u sitno vreme sitan rad -

Vladimir Gaćinović o atmosferi srpskog nacionalnog poraza

Nedeljko i Gavrilo leže na krevetima u hladnoj sobi. U kaputima, čizmama, sa kapama na glavama. Gledaju u plafon, nemaju u šta drugo.

Nedeljko onda počne sporo da pljučka ka plafonu. Sitno, kroz zube, pljučka malo ukoso, ali na gore. Pljuvačka se nekad zalepi, nekad ne. Uglavnom kao neka sitna kiša pada po njemu.

NEDELJKO

Kako ti je rana? Je li prolazi?

GAVRILO

Malo se zagadila.

NEDELJKO

Što je ne isperesh žalfijom?

GAVRILO

Nema vode.

Pauza. Neda pljučne.

NEDELJKO

Hoćeš ja da ti isperem?

GAVRILO

Kažem ti da nema vode.

Pauza. Neda pljučne.

NEDELJKO

Ako odeš po vodu, ja ću ti isprati ranu.

GAVRILO

Ako odem po vodu, ispraću je sam.

NEDELJKO

Kako hoćeš. Ja ti se nudim. A ti vidi.

Pauza. Neda pljučne.

NEDELJKO

Smrzo sam se.

GAVRILO

Uvuci ruke u kaput. Ovakoo, kao ja.

Leže tako, čekaju nešto. Nešto, bilo šta.

NEDELJKO

Kad bih ja sad otišao na Latinsku ćupriju pljunuo u reku misliš da bih ribe podavio ovim mojim otrovom?

GAVRILO

Ribe sad spavaju. Zima je i noć.

Pauza. Neda pljučne.

GAVRILO

Šta ti misliš? Je li on u pravu?

NEDELJKO

Nije. A ko?

GAVRILO

Pa kako nije, kad ni ne znaš ko?

NEDELJKO

Pa je li jeste?

GAVRILO

Pa nije.

NEDELJKO

Pa to ti i kažem.

A ko?

Pauza. Neda pljučne.

GAVRILO

Znaš da se jedan student u Zagrebu popeo na banderu i pucao na Bana. Nanišanio je na prozor od zimske bašte, tamo gde mu žena uzgaja agave.

Nedeljko konačno nešto zainteresuje.

NEDELJKO

Stvarno? I?

GAVRILO

I ništa. Promašio. A njega ubili.

NEDELJKO

A te agave?

GAVRILO

Pa je li ti uopšte znaš šta su agave?

NEDELJKO

Ne znam. Što?

Pauza.

Neda se vrati onome što zna. Pljučne.

GAVRILO

Mislim, ja znam šta sam. Ja sam Srbin, otac mi je Srbin, deda mi je bio Srbin i pradeda.

NEDELJKO

Pa šta.

GAVRILO

Dalje ne znam, ne znam ni da li nas je bilo. Ali znam da nismo Hrvati.

NEDELJKO

Nisam ni ja. Pa šta.

GAVRILO

A opet, iskreno da ti kažem, ja ne vidim neku razliku.

NEDELJKO

Pa kad je ni nema.

GAVRILO

Vidi kako sam mislio. Mi treba ili da umremo u životu ili da živimo u smrti.

NEDELJKO

Kako?

Gavrilo glupo da ponovi. Nedeljko sam sebi raščlanjuje.

NEDELJKO

Da umrem u životu ili živim u smrti... Kako neko može da živi u smrti?

GAVRILO

Pa evo. Kako nas vidiš sad.

Pauza. Nedeljko pljučne.

GAVRILO

Samo kad bi ova zima malo pustila.

NEDELJKO

Uvuci ruke u kaput. Biće ti toplije.

Pauza. Nedeljko pljučne.

NEDELJKO

Je li se sećaš kad smo sedeli po kafanama na Zelenom Vencu, a okolo sve oni masni s bradama, oni sa kamama, što su sad stigli sa ratišta, s onim svojim strašnim licima što smrde na zlo i na krv? Je li se sećaš?

GAVRILO

Sećam.

NEDELJKO

E, pa ja to neću.

GAVRILO

Neću ni ja.

NEDELJKO

Ali bih hteo da uradim nešto veliko. Nešto onako herojsko.

Da smaknem makar jednog.

GAVRILO

Hteo bih i ja.

Pauza. Neda pljučne.

NEDELJKO

Pucao bih i u te agave. Kad bih samo imao pištolj. Znaš.

Gavrilo se pridigne sa kreveta, sedne, posmatra drugo. Nedeljko se ne pomera.

GAVRILO

Nedo, da ti kažem nešto. Kad tako pljuješ na gore, sve se to samo tebi vraća. Jedini upljuvan si ti.

NEDELJKO

Znam. Pa šta?

Nedeljko pljučne.

Mrak.

V

- odricanje od otaca -

Đački časopis Val

Biljarski sto i nigde nikog. Iz dubine čuju se zvuci znojave omladine na zapaljivom skupu. Neko govori.

GLAS JEDAN

U narodnom pogledu smo nacionalisti, ali ne šoveni. Naša je narodna misao hrvatsko srpska, naša nacionalnost srpsko hvatska.

Aplauzi, uzvici odobravanja i negodovanja.

GLAS DVA

Ja nisam!

GLAS TRI

A ti izadi ako nisi!

GLAS DVA

Izadi ti!

GLAS LJUBICE

Pustite ga da govori!

Neprestano komešanje, čas odobravanje, čas negodovanje. Prvi glas nadjačava.

GLAS JEDAN

Demokrate smo, slobodni i radikalni. Naš pogled na svet nije ni dogmatičan, ni verski. On je zasnovan na nauci, a kao grupa smo areligiozni.

GLAS DVA (još žešće)

JA NISAM!!!

GLAS GAVRILA

E ja jesam!

GLAS LJUBICE

I ja!

GLAS NEDELJKA

Serem ti se u crkvu!

Opšti smeh.

GLAS DVA (pokušava da nadjača)

Ma kome se ti sereš, budalo!

GLAS NEDELJKA

Tebi i tebi! I tebi se serem!

Opšta buka, dobacivanje.

GLAS JEDAN

Nemojte se tući, ljudi!

GLAS GAVRILA

Nedo, sedi dole!

GLAS JEDAN

Kao i svi narodi pod osvajačem i mi imamo pravo na samoopredeljenje. Naša je želja ujedinjenje svih Jugoslovena u bilo koju državnu formu i da se oslobodimo Austrije!

GLASOVI

Tako je!

GLAS GAVRILA

Ne u bilo koju, nego u republiku! U jugoslovensku republiku!!!

GLAS DVA

Ma šta priča oni! Šta pričaš Gavrilu! Pa zar pored živog kralja?

GLAS JEDAN

Kakvog kralja.

GLAS NEDELJKA

Serem ti se u kralja.

Opšti smeh i buka. Nedeljko nadjačava.

GLAS GAVRILA

Aman Neđo...!

GLAS NEDELJKA

Dobro, dobro, drugovi! Pošto ovde ima onih koji nemaju pojma o organizaciji, koji znaju samo o čudesima božijim i da slušaju šta im popovi kažu, sad bez sve šale. Svi vi prvo malo da promislite – da li je tačno to što popovi govore ili nije tačno i da li 'i je tačno da vas te narodne gulikože jednostavno zaglupljuju...

Opšte odobravanje, ali i negodovanje.

GLAS DVA

Ma ja neću ovo da slušam.

GLAS LJUBICE

A ti izadi!

GLAS DVA

Ti mala da čutiš!

GLAS JEDAN

Što da čuti? Ona je sa nama!

Gavrilo nadjačava graju.

GAVRILU

Ljudi, slušajte! Slušajte!

Ovde je potrebno da se napravi jedna organizacija, u kojoj će svi znati i šta je organizacija i zašto je potrebna organizacija!

Glasovi se smiruju. Niko ne razume.

GLAS LJUBICE

Šta ti to znači? Šta mu to znači?

GLAS DVA

Ja ga ništa ne razumem.

NEDELJKO

Gavro! Serem ti se u organizaciju.

Opšti smeh i buka.

Slabiji muški glas nadjača.

GLAS ČETIRI

Ja imam nešto da pročitam.

NEDELJKOV GLAS

A ti idi čitaj. Mi te čekamo ovde.

Opšti smeh. Kroz buku se tiho probija jedan glas.

GLAS ČETIRI

Bez čednosti i dobrote žrtava prolazi moj život.

GLAS LJUBICE

Psssst, pa čovek govori!

NEDELJKO

Pa nek govori, ko mu brani...

GLAS JEDAN

Pusti ga da govori...

Buka se utišava, glas četiri ponovi.

GLAS ČETIRI

Bez čednosti i dobrote žrtava prolazi moj život.

Buka potpuno prestane, on nastavi.

GLAS ČETIRI

Neka žive oni koji umiru po trotoarima onesvešteni od srdžbe i baruta, bolni od sramote zajedničke. Neka žive oni koji povučeni, čutljivi u mračnim sobama spremaju bunu i smišljaju uvek nove varke.

Kratka pauza, glas četiri ponovi.

GLAS ČETIRI

Neka žive oni koji u mračnim sobama spremaju bunu. Ali ja nisam taj.

Tišina, pa Nedeljko vikne.

GLAS NEDELJKA

UA!

Niko mu se ne pridruži.

Nedeljko pokuša opet.

GLAS NEDELJKA

Uaaaaaaa!!!!

Glas jedan iz tišine.

GLAS JEDAN

Sedi Neđo.

Nedeljko na trenutak okleva, tvrdoglavost prevagne.

GLAS NEDELJKA

Ma neću da sednem.

Glas dva agresivno.

GLAS DVA

Sedi kad ti se kaže!

Gavrilo vikne.

GLAS GAVRILA

Ma šta ti ima njemu da naređuješ!

GLAS NEDELJKA

Tako je! Šta ti ima meni...!!

GLAS TRI

Nemojte ljudi...

Nastane opet opšta buka.

GLAS LJUBICE

Nećete sad valjda da se bijete?

Iznenada, Danilo upadne u prostoriju sa biljar stolom.

Besno i užurbano hoda ka prostoriji u dubini, odakle i dalje dopiru glasovi.

GLAS JEDAN

Smiri se!

GLAS DVA

Udari ga!

Danilo nestaje u prostoriji u dubini. Čuje se samo njegov glas, dok se obraća ostalima.

GLAS DANILA

Dosta. Dosta bre, DOSTA!!!

Svi se učute.

GLAS DANILA

Aj sad svi, marš napolje! Majka vam je rekla da broji do pet. I da na pet silazi, nedobog da je nekog zatekla!

GLAS LJUBICE

Pa nemoj tako, Danilo...

GLAS DANILA

Jedan, dva...

Čuje se komešanje i brzo napuštanje prostorije. Ljubica užurbano beži kroz sobu s bilijarom.

Danilo broji brže.

GLAS DANILA

... tri, četiri, PET!

Svi su se razbežali.

Danilo ulazi u prostoriju s bilijarom, unosi stolice na kojima se sedelo u sobi pozadi. Besno odmahuje glavom.

DANILO

E jebalo majke.

Danilo slaže stolice.

Mrak.

VI

- Da l' ' i vam je žao što ste se upustili u ovu stvar?-

- Sudija Leo Pfeffer, na suđenju atentatorima

Danilo Ilić kod Apisa. Apis u uniformi, Danilo u svečanom odelu.

Apis vrši poslednje pripreme.

APIS

Slušaj sine, znam da može da ti bude malo... tako, neobično. Ali ne brini ništa, dok sam ja tu. Ajde, drži ovo.

Apis daje Danilu Iliću papir na kojoj je zakletva tajnog paradržavnog udruženja „Ujedinjenje ili smrt“.

APIS

Ja ću tu malo da raspremim.

On sprema ceremoniju pristupa. Na sto stavlja crni pokrivač, krst, kamu i revolver. Zapali malu sveću.

APIS

Ajde, dok ja ovo pripremam, da se malo propitamo. Je l' važi?

DANILO

Da se propitamo o čemu?

APIS

Pa o svemu, sine, o svemu po malo. Nije ti ovo svaki dan, je l' i tako?

Danilo tiho odgovara.

DANILO

Tako je!

APIS

Ne čujem sine?

Danilo se iskašlja.

DANILO

Tako je!

APIS

E, to! Ajmo sine, član jedan.

DANILO

Član jedan kaže dapripadnik organizacije „Ujedinjenje ili smrt“ može biti Srbin ili onaj koji radi za ujedinjenje srpstva.

APIS

Jeste. Ali čekaj. Je l' si ti sigurno Srbin?

Danilo se zbuni.

DANILO

Pa jesam...

Apis se smeje očinski.

APIS

Zezam te, sine. Malo, da te opustim.

Danilo se smeje s olakšanjem.

APIS

Ajmo dalje, sine. Tačka četiri?

DANILO

Tačka četiri, „Članovi organizacije obavezni su da utiču na sve službene faktore u zemlji, na sve društvene slojeve i celokupan život.“

APIS

Dobro. Dalje?

DANILO

„Revolucionarne aktivnosti se sprovode na svim teritorijama.“

APIS

Kojim svim?

DANILO

Pa na svim...

Priseća se.

DANILO

„... Na teritorijama kojima Srbi žive...“

Sa sigurnošću završava.

DANILO

„Unutar i izvan Srbije!“

APIS

Dobro. Dvaes devet?

Danilo postaje sve sigurniji u deklamovanju Ustava tajne organizacije.

DANILO

„Članovi moraju da prenose apsolutno sve službene informacije, a interesi organizacije stoje iznad svih drugih interesa, pa i države. Novac može da se nabavlja i prinudnim sredstvima.“

APIS

Dodaj mi ono. Tries tri.

Danilo ne prekidajući deklamovanje, dodaje Apisu zavežljaj. Apis ga sluša dok iz zavežljaja vadi crnu dugu haljinu oblači je, stavlja crnu kapuljaču.

DANILO

„Izricanje smrtno kazne rukovoditi se jedino time da se kazna izvrši pouzdano bez obzira na sredstva.“

APIS

Trideset pet.

DANILO

„Sve tajne u grob idu, naredbe se odmah i bezuslovno izvršavaju!“

APIS

Trideset pet!

DANILO

„Ko jednom stupi u organizaciju, iz nje ne može više izaći, niti mu ko može uvažiti ostavku!“

APIS

Trideset pet!

DANILO

„Ustav se ne može menjati!“

APIS

Trideset sedam!!!

Danilo uzvikuje, kao član sekte u transu.

DANILO

„Izdaja se kažnjava smrću!“

Izdaja se kažnjava smrću!

Izdaja se kažnjava smrću!“

Svetlo se polako gasi. Osvetljava samo ona sveća.

APIS

Dođi dete. Spusti ruku na nož.

Danilo poslušao. Apis spušta crnu kapuljaču. Danilo govori zakletvu.

DANILO

Ja, Danilo Ilić, stupajući u organizaciju „Ujedinjenje ili smrt, zaklinjem se suncem što me greje, zemljom što me hrani, bogom, krvlju svojih otaca, čašću i životom, da ću od ovog časa pa do smrti, verno služiti zadatku ove organizacije i uvek biti gotov da za nju podnesem sve žrtve. Zaklinjem se čašću i životom da ću sve naredbe i zapovesti bezuslovno izvršavati. Zaklinjem se bogom, čašću i životom da ću sve tajne ove organizacije sa sobom u grob poneti. Nek mi sudi bog i moji drugovi u Organizaciji, ako ovu zakletvu hotimično ili nehotimično ne izvršim ili prekršim.

Tišina.

Apis prilazi Danilu i čutke ga grli. Prisanja svoju glavu pod kapuljačom na Danilove obraze.

DANILO

Šta je ovo bilo?

Danilo grabi Apisa za ruku.

DANILO

Šta ovo bi?

Apis skida kapuljaču.

APIS

Slušaj me sine, ti si sad deo jedne porodice i ona dolazi ispred svih. Svih.

Ispred tvoje žene i tvoje dece. Ispred tvoje majke i oca.

To je pitnje časti.

Apis odmerava snažu reči.

APIS

Ako se, ne daj bože, razboliš ili ti se nešto desi, i ne možeš da zarađuješ, mi ćemo se brinuti o tebi. Jer ti si deo porodice. Kakav god problem da imaš.

Apis pokazuje na sebe.

APIS

Ovaj čovek ovde, on ti je sad kao otac. I nema veze kakav problem da imaš, ti samo njemu reci i on će ti ga rešiti.

Apis grli Danila, kao otac ili sveštenik.

APIS

Ne boj se. Sve ostaje u porodici.

Danila obuzime jeziv strah. Mekar od znoja, tresne se kao prut.

Povrati.

Apis se, s gađenjem, odmakne.

Mrak.

VII

- kad poveruješ jednom, poveruješ svima -

Gavrilo Princip, na sudu

Iz mraka čuje se nezadrživ mladalački smeh. Svetlo: Nedeljko, Ljubica i Gavrilo sede u kinu „Apolo”, gledaju Čaplinov Making a living. Šarlo ima dugačke brkove po modi vremena, kao Franjo Josif ili kao Apis.

NEDELJKO

Vidi ga Gavro, znaš da liči na tebe?

GAVRILO

Pričaš gluposti. (Okleva.) Stvarno?

NEDELJKO

Pa vidi!

LJUBICA

Ti si krupniji.

NEDELJKO (ironično)

Jeste, baš. Aha.

Gledaju film, smeju se. Nedeljko se protegne, prebaci ruku preko Ljubičinog ramena. Ljubica je vrati. Nedeljko sačeka malo, prati film. Šarlo dobije udarac.

NEDELJKO

Ufffff, PLJAS!

Pa proba opet.

Stavi ruku Ljubici na rame. Obgrli je.

Ljubica ga pogleda, pa zagrlj Gavrilo. A Gavra ništa.

Ostanu tako nekoliko trenutaka, Neđa grli Ljubicu, ona grli Gavru. Gavra ne grli nikog.

Onda se Nedeljko naduri, povuče ruku. Ljubica svoju zadrži na Gavrilovom ramenu.

Gledaju film.

Gavrilo se izmigolji, ustaje, kao da se protegne.

Onda malo radi i čučnjeve.

Sad se i Ljubica duri.

LJUBICA

Šta radiš to?

GAVRILO

Ništa, dosadno mi.

Gavrilo radi vežbe u sred bioskopa. Ljubica demonstrativno uzme Nedeljkovu ruku, prebaci je sebi preko ramena.

Neđa iznenađen, ali se ne buni.

Neđa gleda l' ' jubicu, ona gleda Gavru. Gavra ne gleda nikog.

LJUBICA

Tako je glup ovaj film.

NEDELJKO

Nije, baš je smešan.

LJUBICA

Vidi on kakav je, odvratan.

Šarlo primi udarac. Nedeljko se tako zaceni, da zaboravi da je grlio Ljubicu. Drži se za stomak. Ili glavu.

LJUBICA

I odakle vam uopšte pare za karte?

GAVRILO

Poslala mu baba.

LJUBICA

Poslala mu baba za bioskop?

GAVRILO

Pa što da mu ne pošalje?

LJUBICA

E, nemoj samo da posle nema za kiriju!

GAVRILO

Derikožo.

LJUBICA

Ne znam ja.

Ljubica opet namesti Nedeljkovu ruku, smesti mu se u zagrljaj. Nedeljko, blažen, ne razume ljubomornu scenu. Iskreno savetuje druga.

NEDELJKO

Slušaj, Gavrice, ako bi hteo još da rasteš, trebalo bi neko da te vuče u visinu. Da te isteže, znaš. Ako hoćeš, mogu ja.

Gavrilo prasne, vikne na druga.

GAVRILO

Ma nemoj više da me zoveš tako, znaš!!!

Nedeljka iznenadi snağa reakcije.

NEDELJKO

Dobro, dobro, neću...

Objašnjava Ljubici.

NEDELJKO

Otišli mu živci skroz.

Ljubica odgurne Nedeljkovu ruku, Gavrilo sedne ponovo. Sve troje čute gledaju film. Više se ne smeju.

Šarlo nudi devojci prsten. Njena grozna majka zadovoljno gleda.

LJUBICA

Ovako bi i mene majka prodala. Samo da ima kome.

NEDELJKO

Ja bih tebe bogami uzeo za džabe.

LJUBICA

A ja tebe ne bih, pa ni da mi plate.

NEDELJKO

Pa ne bih ni ja tebe.

LJUBICA

Pa sad si rekao da bi.

NEDELJKO

Ja bi ako i Gavra bi.

LJUBICA

Svašta.

GAVRILO

Ma mene to ne zanima!

LJUBICA

Ma, briga me za obojicu.

Gledaju film.

Gavrilo se nagne ka Nedeljku, kaže mu polu-šapatom.

GAVRILO

Znaš da su Žerajiću otkinuli glavu od tela i samo taj trup sahranili?

LJUBICA (pita Nedeljka)

Kome?

NEDELJKO (Gavrilo)

Otkud ti sad to? (Objašnjava Ljubici.) Žerajiću. Onom što je pucao na cara.

GAVRILO

Žerajić je heroj.

LJUBICA

Pa je l' ga ubio?

GAVRILO

Nije.

Čute, gledaju film. Nedeljko se smeju.

GAVRILO (Nedeljku)

Sad tu glavu drže u tegli, u policijskoj zbirci. A telo bacili u neku rupu.

LJUBICA

FUJ!

NEDELJKO

Čekaj, nemoj sad.

Nedeljku Gavrilo smeta da prati film.

Gavrilo malo gleda, pa nastavlja.

GAVRILO

Samo, on u stvari uopšte i nije pucao. Nije mogao. Kad je video cara kako je star, zadrhtala mu ruka.

Razmisli pa doda.

GAVRILO

Bilo mu ga žao.

Nedeljko ne odvajava oči od platna.

NEDELJKO

Meni ne bi bilo. Prvo, to nije moj car, drugo, još i bolje ako je star. Bar se naživeo.

LJUBICA

Čuti, budalo, čuće te neko!

NEDELJKO

Pa nek čuje.

Na ekranu duel prevaranta i prevarenog, koji uključuje i Šarlov štap i nečiju metlu.

GAVRILO

Ti bi ga stvarno ubio?

NEDELJKO

Koga? (Ne sačeka.) Bih.

GAVRILO

I ruka ti ne bi zadrhtala?

NEDELJKO

Ne bi!

LJUBICA

Kako znaš?

Nedeljko se okrene Ljubici. Veoma hladno kaže.

NEDELJKO

Tako što znam.

Neka smešna scena na platnu, Nedeljko prasne u smeh, kao da ništa nije bilo.

Gavrilo skoči naglo.

GAVRILO

E, znaš šta. Ja idem.

LJUBICA

Idem i ja.

NEDELJKO

Gde ćete? Pa nije još gotovo!

GAVRILO (*Ljubici*)
Šta ćeš mi?
LJUBICA
Pa ne idem s tobom.
GAVRILO
Pa ti ako ne ideš, onda i ostani.
LJUBICA
E baš i hoću.
Zatim dod.
LJUBICA
A taman sam mislila da vas vodim da vidite rupu. Tamo gde su bacili telo.
GAVRILO
A ti kao znaš gde je?
Gavrilo okleva.
LJUBICA
Naravno da znam, pokazao mi Danilo.
NEDELJKO
Stvarno znaš?
LJUBICA (*Nedeljku*)
Kad ti kažem, bila sam sto puta. Puno ljudi ide, ostavljaju cveće.
GAVRILO
Ma laže sto posto...
NEDELJKO
Aj nas vodi! Ajmo sad!
LJUBICA
Njega neću.
NEDELJKO
Ajdeeee molim te!
LJUBICA
C.
NEDELJKO
E, pa ako nećeš, onda ništa.
LJUBICA
Pa hoću tebe.
NEDELJKO
Ako nećeš njega, ne idem ni ja. Aj zdravo.
Nedeljko krene ka izlazu. Gavrilo se iznenadi, pa krene i on.
GAVRILO
Vidi ga. Pa gde si ti sad pošao? Čekaj me, Nedo!
Gavrilo požuri za drugom, izlaze. Ljubica ostaje da sedi.

LJUBICA
Briga me za obojicu.
Ispred bioskopske sale, kod bilijar stola, Gavrilo i Nedeljko nalete na Danila, iznenade se.
GAVRILO
A ti si tu? Zar nisi na putu?
Danilo stoji i puši, veoma je važan. Kraj nogu mu neka povelika torba.
DANILO
Vratio sam se. A vi, gde ste bili?
NEDELJKO
Pa unutra...
GAVRILO (*prekine ga*)
Nigde.
Danilo se smeje, ironično.
DANILO
Sramota te da kažeš da ste opet dangubili. Vukli se sa decom.
GAVRILO
Nije istina.
DANILO (*podsmeva se*)
Bioskop i školske novine, sastanci u dačkoj menzi i tamburaško društvo... ali tajno!
Danilo se smeje, malo preterano.
NEDELJKO
A ti si mi pa mnogo važan. Šta imaš tu?
Nedeljko krene da vidi šta je ima u torbi.
Danilo odgura tešku torbu.
DANILO
Ostavi! Nije to za takve.
GAVRILO
Nije za kakve?
NEDELJKO
Šta priča ovaj, Gavrice?
Gavrilo prasne. Ali na Nedeljka.
GAVRILO
NEMOJ DA ME ZOVEŠ TAKO!!
Nedeljko ustukne. Gavrilo nastavi u istom tonu.
GAVRILO (*Danilu*)
A ti si kao nešto drugo?
DANILO
Jesam.

GAVRILO
Od kad to?
DANILO
Od sad.
Vremena se menjaju, *Gavrice*.
Gavrilo zgrabi Danila za kragnu. Ljubica izlazeći iz bioskopa posmatra scenu.
GAVRILO
Zovem se Princip. Razumeš? PRINCIP!
Nedeljko u čudu gleda Gavrilov ispad. Danilo se ne brani. Smeje mu se.
DANILO
Dobro, dobro. Ako ti je stalo...
Gavrilo ga pušta. Danilo popravlja odelo.
DANILO
Imam ja važnije stvari.
NEDELJKO
Ama koje stvari?
DANILO
Ja vodim porodični posao.
Ljubica iz svog ugla dod.
LJUBICA
Mama vodi porodični posao.
Mladići je tek sad ugledaju.
DANILO
Ti znaš?
LJUBICA
Pa znam.
Danilo gasi pikavac. Ljubica prilazi, stane između Nedeljka i Gavrila.
DANILO
A vas troje ste baš stalno zajedno?
LJUBICA
Šta ti je u torbi?
DANILO
Idi kući Ljubice.
LJUBICA
Kućić? Neću.
Ljubica, Nedeljko i Gavrilo na jednoj strani. Danilo na drugoj. Odmeravaju snage i važnost.

Ljubica gurne Gavrila.
LJUBICA
Gde vam je ono?
GAVRILO
Kod Neđe.
Nedeljko ne zna šta.
NEDELJKO
Koje?
LJUBICA
Pokaži mu, hajde.
Gavrilo i dalje fiksira Danila, kao kauboj pred okršaj. Ali Nedeljko stvarno ne zna šta.
NEDELJKO
Ama koje, Gavro?
Gavrila napusti strpljenje, izade iz „lika“. Počne da traži Nedeljkeve džepove. Vadi iz njih gužvu papira, ispresavijane koverta, komad đevreka, markicu za pisma i uveli cvet.
GAVRILO
Pa ono! Što ti je stiglo! Gde ti je?
Gavrilo konačno pronalazi koverat koji traži.
Pruža Danilu. On vadi iz koverta isečak iz novina, čita. Spusti papir.
DANILO
Šta vam je ovo?
Gavrilo mu i dalje zamera. Razgovara preko volje.
GAVRILO
Vidiš valjda. Neko nam je poslao.
NEDELJKO
Neko mi je poslao. Meni je poslao.
Danilo čita glasno.
DANILO
„Njegovo Visočanstvo Car Franjo Josif objavljuje da će nadvojvoda Austrije – Erste Franjo Ferdinand, presumirani naslednik austrijske krune, 28. juna o. g. posetiti Sarajevo, a u sklopu nadgledanja vojnih manevara u Bosni i Hercegovini.“
Danilo završava čitanje brže, nezainteresovano.
DANILO
„Nadvojvodu će pratiti njegova supruga Vojvotkinja od Hohenberga, Sofija Čotek.“

NEDELJKO
Ima i slika.
LJUBICA
Vidi, nije slep.
GAVRILO
Predato je u pošti u Zenici, ali ja mislim da je iz Beograda.
DANILO
Iz Beograda? Ma kakvi. Nema Beograd ništa s tim.
LJUBICA
Kako ti znaš?
Danilo je ignoriše, zagleda novinski isečak.
DANILO
A je l' pisalo nešto?
NEDELJKO
Ništa.
LJUBICA
Jeste! Pisalo je: „Zdravo“.
NEDELJKO
Pa to je ništa. To ne znači ništa!
GAVRILO (*pojašnjava Danilu*)
Kaligrafski, da se rukopis ne pozna.
Danilo klima glavom kao da je stručan za tu vrstu operacija.
DANILO
Da, da. Tačno. Pa, da je iz Beograda, oni bi potpisali. Što ima da se kriju?
GAVRILO
Pa to jeste.
NEDELJKO
Jeste.
LJUBICA
Meni je to mutno. Što bi to neko njemu slao?
Ljubicu sad i Gavrilo ignoriše. Razgovaraju „kao muškarci“.
GAVRILO
I, šta misliš?
DANILO
Ne znam ja. Šta vi mislite?
NEDELJKO
Ja ne mislim ništa.
E, to je tačno.
Gavrilo ga prekine.
GAVRILO (*Danilu*)
A ti?

DANILO
A ti?
GAVRILO
Ti reci.
Danilo okleva. Posmatra Gavrila.
DANILO
Pa bilo bi zgodno. Kad bi bilo ljudi.
GAVRILO
Ljudi ima, ali nema sredstava.
DANILO
A, to je najlakše.
LJUBICA
Sredstava za šta?
Gavrilo razmišlja. Danilo ponovo gleda isečak, kao da će u njemu otkriti nešto novo.
DANILO
I to baš na Vidovdan. Namerno provocira.
LJUBICA
Možda ne zna da je praznik.
GAVRILO
E pa nek nauči.
Danilo prelomi.
DANILO
Ona da ide.
LJUBICA
Ja? Što? Ma, neću da idem! Nisam s tobom ni došla!
DANILO
Neću da pričam pred njom.
Gavrilo okleva. Pa odluču.
GAVRILO
Idi, Ljubice.
LJUBICA
Ma ne pada mi na pamet!
GAVRILO
Idi kad ti lepo kaže.
LJUBICA
A ja mu lepo kažem da neću. I šta ti je u toj torbi? Šta kriješ od nas?
DANILO
Ostavi to.
Ljubica zavlaci ruku u torbu, vadi iz nje jedan Brauning.
Danilo je istog časa odgurme. Udari joj šamar, jako.

Ljubica se zaprepasti. Zaboli je, povredi je. Ali pre svega je iznenađena.
I Nedeljko i Gavrilo su zatečeni.
Tajac nekoliko trenutaka.
LJUBICA
Šta vam je ovo? Šta je ovo?
Danilo joj iz ruke uzima pištolj, vraća ga u torbu.
DANILO
Idi kući, Ljubice.
Ljubica je duboko povređena. Okrene se Gavrilu i Nedeljku.
LJUBICA
A vi, čutite? Čutite?
Gavro? Nedo? Šta ste vi to postali?
Ljubica ljuto, tužno, razočarano, ostavi dva prijatelja.
Ode.
Neprijatna tišina.
NEDELJKO
Danilo, je l' ti ono pravi pištolj?
DANILO
A šta ti misliš?
Nedeljko razmišlja. To obično traje.
DANILO
Ja mogu da nabavim šta treba. Ali da pucam – to ne.
NEDELJKO
Ja mogu da pucam! Pucam odlično! Mogu da pogodim list cigar papira na deset koraka, u punom stavu i dobrom raspoloženju!
Gavrilo dosadi Nedeljko.
GAVRILO
Ma šta možeš? Sve ti možeš, a je l' si nekad ubio nekog?!
Nedeljko ni ne stigne da odgovori.
DANILO
Tiše pričaj!
NEDELJKO
Baš ubio – ubio? Nisam.
GAVRILO
Nego si baš – baš šta?
Danilo se osvrće, govori u pola glasa.
DANILO
Neutralisao. Tako reci. Nemoj „ubio“.

GAVRILO
Pa dobro, je l' si ti nekad neutralisao nekog?
DANILO
Ja? Naravno da nisam.
NEDELJKO
Ja sam jednom neutralisao kuće ciglom. Jurilo da me izujeda.
Nedeljko se brani.
NEDELJKO
Šta je, šta me gledaš? Misliš da je bilo lako?
GAVRILO
Ja do sada nisam... *neutralisao* nikog.
NEDELJKO
Jesi jednom goluba.
GAVRILO
Nedeljko, učuti!
Nedeljko gund.
NEDELJKO
Pa kad jesi.
GAVRILO
Ali mislim da bih mogao. Tako osećam. Mislim da je vreme. A i da se mora.
Danilo sleže ramenima.
DANILO
To vi vidite. Vi odlučite. Dobro razmslite. Na vama je sve.
Zatim dod.
DANILO
Samo, nema baš mnogo vremena.
Danilo uzima svoju torbu.
DANILO
Idem ovo da sklonim. A vi javite. Pa da se uradi to.
Danilo odlazi. Gavrilo i Nedeljko ostaju sami.
NEDELJKO
Gavrice, reci mi molim te. Pa je l' ćemo mi to ubiti Ferdinandu?

Mrak.

VIII

- na Balkanu mora biti nečiji grob -

istoričarka Vera Katz

Danilo ponovo kod Apisa. Pred njim nije onako uobražen i moćan.

APIS

I šta kažeš, ne znaš da l' si sigurni?

DANILO

Sigurni su. Valjda.

APIS

A ti?

DANILO

I ja sam siguran. Valjda.

APIS

Kako sad to – valjda. Ili jesi, ili nisi? Toliko valjda znaš?

DANILO

Ne, ne, jesam, jesam! Siguran sam.

Zatim doda.

DANILO

Valjda.

Apis razmišlja glasno.

APIS

Vidi ti njega. Što si se otrgo.

DANILO

Otrgao od koga?

Apis dosta mirno, strpljivo, kao da uopšte nije važno, Danilu objašnjava stvari.

APIS

Vidi sine, da ti ispričam ja nešto. Ti znaš, kad je rat počeo protiv Turske i opšta mobilizacija, a ja ti tad imam jedva trideset pet godina i ovako sam, da kažem, privlačne spoljašnjosti. Simpatičan sam, razumeš, društven, oficir i sve to.

Apis je ružan kao đavo.

APIS

Prosto nisam mogao da se odbranim od devojaka. A ipak sam rešio da se ne ženim.

DANILO

Neću ni ja.

APIS

Dobro, dobro. Pametno.

Apis nastavlja objašnjavanje.

APIS

E pa pošto se nisam ženio, i pošto dece svoje, bar ne da ja znam razumeš, nisam imao, utoliko sam više svog sestrića voleo. Sestrića, znaš, sina od moje sestre.

DANILO

Imam i ja sestrića. Od tetke.

Apis uzdiše, na ivici strpljenja.

APIS

Ja sam ti, sine, tog mog sestrića prosto obožavao. On mi je bio, takoreći, sve. Sve! Ajde, sedi ovde bliže meni. Da ne vičem.

Apis privuče Danilovu stolicu.

APIS

I toliko ti je to moje rodoljublje bilo izraženo, da sam tomom sestriću, divnom dečku, arhitekti, nežnoj duši (možda malo nemuževnoj, tako kao ti) naredio da se prijavu u dobrovoljce! Nego šta.

Apis odmerava utisak svojih reči.

APIS

Prvog dana obuke, moj ti sestric, sine, uzme pušku, vikne: „Živelo Kosovo!” krene u juriš i pogine. U prvom napadu. I to, zamisli, od arnautske puške.

DANILO

Užas.

APIS

Nije užas, što? Momak je heroj. Vidiš kako lepo pričamo o njemu.

Danilo razmišlja. Pa ga zanima.

DANILO

A vi?

APIS

Ja sam odmah, naravno, požurio da se pridružim borcima, na prvu liniju fronta. Ali ti se tu iznenada razbolim i padnem u krevet.

DANILO

Užas.

APIS

E, to jeste. To je već užas. Mene ti, sine, ta bolest tako savlada, da prosto nisam mogao na noge. Iz kreveta ustao tek kad je potpisan mir.

DANILO

Aha... A šta vam je bilo?

APIS

Zamisli, nisu našli. Ma nemaju oni pojma. Lekari – budale, ništa ne znaju. Radili mi razna pretraživanja a ništa nisu našli.

Danilo misli isto što i mi. Ali ne kaže.

DANILO

I šta je posle bilo?

APIS

Ništa, posle sam išao u banju, da se dodatno oporavim, tako su mi bili prepisali.

I ja ti taman stignem u banju, a kad ono – opet rat. I sad, šta da radim, kud ću, šta ću, iz banje ne mogu. Lekari ne daju.

Nije bilo zdravstveno opravdano.

DANILO

Aha... I?

APIS

I ništa. Dok sam se snašao, levo desno, da se ja njima, tim lekarima suprotstavim, razumeš, opet potpisaše mir.

Tu ti mene unaprede i ja se vratim.

Danilo malo razmišlja. Pa zaključuje.

DANILO

Pa vi znači uopšte niste ratovali?

APIS

Nisam i mnogo mi je krivo. Ne bi to voleo da doživim.

Danilo nesigurno potvrđuje.

DANILO

Pa... ne bih.

APIS

E, to. Ajde sad, da se dogovorimo ti i ja. Oružje si im dao?

DANILO

Jesam.

APIS

Ti ideš za sebe, na drugu stranu. Puškom, jedan na jedan.

Danilo potvrdno klima glavom.

APIS

Lokacija dvesta do dvesta pedeset metara, to možeš da završiš jednim metkom. Pušku si dobio iz jedinice, probaj je, upućaj je na Fruškoj Gori.

DANILO

Hoću.

APIS

Uzmi klasično šiljato zrno, to ti je najuobičajenija municija. Prozor ti je otvoren, stavljeno je čebe. Ti ne znaš ko je doneo to čebe, ti ne znaš ništa. Samo sedi tamo u neku fotelju i čekaj. Nemoj da jedeš, nemoj da piješ, samo puši. Pikavce gasi u kutiji koju držiš u džepu. Možda će ti ispasti jedan.

DANILO

Hoće.

APIS

Kad ti jave da stiže, ti sedaš na onu stolicu. Brineš, ali ne mogu te videti. Samo ti cev malo viri. Kolona nailazi, imaš delić sekunde. Pucaš jednom, hoćeš da potvrdiš pogodak, pucaš drugi put. Prvi pogodak će biti siguran. Jesi me razumeo?

DANILO

Jesam.

APIS

Dobro. Tvoje je sad samo da čekaš da ti javi kada. Čekaš dugo. Izgledaće ti kao vek.

Ali ti ipak čekaj. Razumeš?

Danilo salutira.

DANILO

Razumem!

APIS

E tako. Ajde sad, idi.

I sine. Možda se nećemo više videti.

DANILO

Zašto?

APIS

Ne osećam se dobro, zdravstveno. Kao da me hvata nešto. Kao neka jeza da me lomí, neka drhtavica. Bojim se da je opet bolest.

DANILO

A neće, valjda.

Danilo brine.

Mrak.

IX

- Retke su zemlje, poput naše, u kojima je „ustavna radnja” napeta kao kriminalistički roman, prepun raznovrsnih zavera, zločina i namerno zamršenih tragova.

Zoran Đinđić, novembar 1990.

Ljubica, Nedeljko i Gavrilo sede na prozoru. Noć.

LJUBICA

Ti ne spavaš.

GAVRILO

Ne spavaš ni ti.

NEDELJKO

Ne spavaš ni ti.

Čute, gledaju u mesec.

GAVRILO

Hoćeš cigaretu?

LJUBICA

Pa ja ne pušim.

GAVRILO

Hoćeš da me poljubiš?

LJUBICA

Budalo.

NEDELJKO

Hoćeš mene?

Ljubica ih posmatra. Pa dodu.

LJUBICA

Daj tu cigaretu.

Ljubica pali, povlači dim.

LJUBICA

Volim kad mi se ovako zavrti u glavi.

Ipak znači puši.

LJUBICA

Kažu da je na lildži noćas strašna magla. Pada sitna kiša, kao u jesen.

NEDELJKO

Kako znaš?

LJUBICA

Mami neko rekao.

Puše.

LJUBICA

Znate da su svuda oko vile raštrkali mečiće?

Sve troje prasnu u smeh. Ljubica objašnjava.

LJUBICA

Prave mečiće, majke mi. Medvediće, mladunčad medveda, kako se kaže?

Zacenuju se.

LJUBICA

Dovukli ih od podasvud, iz cele Bosne. Rasporedili ih duž staze, da se igraju.

Smeju se, Ljubica jedva nastavlja.

LJUBICA

Kažu da prestolonaslednik, kad šeta s gospodom, voli da gleda mečiće.

Sve troje u napadu smeha. Ljubica jedva diše.

LJUBICA

Pola garnizona je izginulo skupljajući mečiće po Magliču. Ili ti probaj da odvojiš meće od medvedice, pa da vidiš.

Troje mladih gotovo da padaju s prozora od smeha. Nedeljko hvata vazduh.

NEDELJKO

Gavro, šta si nam ovo da pušimo?

GAVRILO

Kako šta, pa duvan brate. Iz Persije. Prodao mi Turčin na pijaci, što?

Njima je i to smešno.

GAVRILO

Meni nije ništa.

Kako ništa, kad je naduvan.

Smeju se do suza.

Gavrilo briše suze, nastavlja ozbiljnije.

GAVRILO

A ona, Sofija, kakva je?

LJUBICA

Kažu da je debela i da voli slatko.

NEDELJKO

Istina je, video sam sliku, ima ovaliki stomak. Možda je trudna.

LJUBICA

Kako trudna? To je nemoguće. Pa ima skoro pedeset godina. C, samo je debela.

Čute malo, završavaju cigarete. Ulaze u neko mračnije raspoloženje, Ljubica na ivici halucinacije. A ipak sve što kaže je istina.

LJUBICA

On vam je sad živeo na imanju jednog tamo... valjda nekog princa.

NEDELJKO

Ko?

GAVRILO

Ferdinand, budalo.

LJUBICA

Uselio mu se na to imanje da bi lovio, to baš kao jako voli. Da ubija životinje iz strasti.

I mesecima tako, dugo, dugo: on danju ubija, oni noću dovode nove zveri, da bi danju opet imao šta da ubija, a oni noću opet.

Kao neka lančana proizvodnja smrti.

Od tolike lovine, od tih glava punjenih slamom, od rogova i krzna, nije više moglo da se živi. I, taj njegov prijatelj – princ, taj, šta li, čije je imanje, malo se uznemiri. Kaže, vaše visočanstvo, onako ponizno, ljubazno pitam, nije da mi smetate, nije da mi nije čast, al do kad ste ono mislili da mi budete u gostima?

Ljubica udahne dim cigarete, Nedeljko i Gavrilo pažljivo slušaju.

NEDELJKO

I???

LJUBICA

I: to Ferdinanda tako razbesni, tako ga razdraži da mu kaže – a je l' tako? Je l' tako? E pa, sad ćeš vidiš kakav sam ja gost.

Pa uhvati da iz osвете ubija sve, ali bukvalno sve što je na imanju bilo živo. Sve životinje, divlje, domaće, mačke, kerove, ptice – sve! Pucao je danima i danima, ubijao na stotine životinja, a njih za vraga, toliko nakotili, da nikako da ih istrebi.

Onda on naredi svima: i straži, i vojsci, i ženama čak, da pucaju svi, svi do jednog, a mrcine da bacaju na gomilu. Tu onda to meso krene da truli, tako pobacano, svinje koje još nisu pobili počnu da ih jedu, zapreti prava zaraza!

Gavrilo i Nedeljko kao da prate 3D horor film. A i mi.2

LJUBICA

On da poludi, nikako da uspe da pobije sve. Pa naredi slugama da počnu da ubijaju i to noževima, sekirom za drva, da mlate lopatama, da tamane sve.

Pa kad ni to nije bilo dovoljno, pozve u pomoć kasape iz Beča. Plati im da dovrše posao.

Ljubica puši. Razmišlja.

LJUBICA

Kažu da je zemlja nedeljama bila natopljena od krvi, da je svuda tako smrdelo, da su koljači danima povraćali. I da je lešina bilo toliko, da je smrt postala sve.

Ljubica pogleda Gavrila i Nedeljka u stondiranom stuporu.

NEDELJKO

Au.

GAVRILO

Čekaj, čekaj, čekaj... sve ti je to mama rekla? Pa ona je luđa od nas.

LJUBICA

Ma ne, budalo. Čitala sam, šta ti je. Ima u nekoj knjizi.

Puše. Ljubica kontemplira.

LJUBICA

Stvarno dobar ovaj duvan.

NEDELJKO

Do-bar.

LJUBICA

Moram da idem.

Ljubica baca pikavac.

LJUBICA

E, šta ćemo sutra?

Nedeljko vrlo usporeno uspeva da side s prozora, uzme pikavac, povče dva-tri dima na prazno, dok ga ne razgori. Ljubica ga gleda.

NEDELJKO

Ostalo je još.

LJUBICA

Hoćete da idemo na obalu da vičemo UA kad mu kola budu prolazila? Ja znam da zviždım, znaš kako –

Ljubica pokušava da zvizne u prste.

GAVRILO

Sutra? Ja neću moći. Imam neka posla?

NEDELJKO

I ja isto.

LJUBICA

Sutra, na praznik? Što lažeš.

GAVRILO

Ne lažem, stvarno.

LJUBICA

Pa ti nikad nemaš posla, a baš sad na praznik...

NEDELJKO

Ne laže, ne laže, znam ja.

LJUBICA

Ma nemoj. Dobro, kakva posla? Ajde reci onda, kad znaš.

GAVRILLO

Ljubice...

LJUBICA

Ne, pusti ga. Neka mi on kaže, ako zna.

Nedeljko pokušava da se koncentriše i da smisli nešto. Ipak, nalazi se u jednom alternativnom stanju svesti.

NEDELJKO

Sutra treba da.... *(razmišlja, pa prasne u smeh)* ubijemo Ferdinanda!

Nedeljko se zaceni od smeha, Ljubica trenutak kasnije isto, Gavriilo isto.

Smeju se, gotovo da padaju jedan preko drugog.

LJUBICA

Budalo!

NEDELJKO

Ja ću bacim bombu, a on će da puca –

Nedeljko se zagrcne od smeha, Gavriilo i Ljubica isto.

Bukvalno presamićeni, suze im idu.

LJUBICA

PSSSST, tiše, tiše, probudićemo mamu –

GAVRILLO

Pssst, Neđo, PSSSSSST!

Smeju se tiho. Ljubica se trgne.

LJUBICA

Mislim da je čujem! Moram da idem, sad stvarno.

Ljubica vadi koverat iz džepa.

LJUBICA

Ovo vam je Danilo poslao. Rekao je da vi znate sve.

Gavriilo uzima koverat, namerno ne otvara pred njom. Ljubica kreće ipak ih gleda malo sumnjičavo.

LJUBICA

Obećaj da nećete praviti gluposti?

GAVRILLO

Obećavam.

Ljubica ga poljubi u obraz.

NEDELJKO

Obećavam i ja.

Ljubica se nasmeje, poljubi i njega. Otrči vičući.

LJUBICA

Vidimo se sutra, kad sve prođe! Dolazim uveče kod vas!

Nedeljko i Gavriilo ostaju sami. Sednu.

Čute nekoliko trenutaka, više im nije smešno.

Zatim Gavriilo otvari koverat, vadi pažljivo dva paketića cijanida.

Pruža Nedeljku jedan, drugi pomiriše.

GAVRILLO

Miriše na badem.

NEDELJKO

Daj da pomirišem.

GAVRILLO

Pa eto ti tvoji! Pažljivo, polako, nemoj sad da prospeš!

I posle dobro operi ruke, nemoj da se otruješ još noćas.

NEDELJKO

Stvarno kao badem. Bojao sam se da ne smrdi. Da mi ne bude muka kad moram da progutam.

Gavriilo i Nedeljko gledaju u svoje paketiće otrova, zamišljaju svoj kraj.

NEDELJKO

E pa, Gavro.

GAVRILLO

E pa, Neđo.

Zagrlje se kratko. Onda opet sednu. Čute pa Nedeljko kaže.

NEDELJKO

E, Gavriilo. A misliš da je istina za te medvediče?

Dva mladića se zacene od smeha.

Mrak.

X

- Guard your planes. Guard your colleges. Guard your banks. Guard your children. Guard your doors. -

- Weather Underground, iz deklaracije

Gavriilo, Ljubica i Nedeljko, malo dalje Danilo. Stoje u nekom jakom svetlu.

NEDELJKO

Na dan atentata šetam od austrougarske banke do čuprije, a zatim odlazim da se slikam. Hteo sam da iza mene ostane. Novac koji sam zaradio, dajem babi i sestri. Babi, jer sam je voleo i jer mi je pomagala kad ja nisam imao. Ona mi govori da je mnogo, ali ja joj ipak dajem. Dajem joj 20 kruna.

Sestri govorim da putujem i da se više nikada nećemo videti. Ona mi ne veruje i to me ljuti. Odlazim da razmenim 5 forinti i sestri dajem pola. Onda ona odlazi, a ja ostajem plačući.

Žao mi je i njih dve i oca. Žao mi je mene samog i nas svih.

DANILO

Na dan atentata utvrđujem da posebni dvorski voz sa nadvojevodom i njegovom suprugom sa 17 minuta zakašnjenja napušta Banju lliđu i dolazi u grad. Dan je sunčan, u suprotnosti sa groznim vremenskim prilikama koje su ih dočekale juče. Ispred glavne stanice, parkirano je sedam automobila. Krov automobila nadvojevode je spušten, kako bi publika imala što bolji pogled na njih. Ja se strahovito kolebam. Hodam naokolo nervozan, čekam, oklevam, strepim.

GAVRILLO

Na dan atentata tražim nekog neupadljivog, da budem sa njim. Šetam, ali moje društvo odlučuje da ide na korzo. Ja odustajem, jer moram da idem na svoje mesto. Odlazim na kej i tamo šetam kada nailazi automobil i čuje se prasak bombe. Znam da je jedan od naših, ali ne znam ko. Svet počinje da trči, a svi automobili staju. Ja pomišljam da je sve svršeno i tada vidim da vode Nedeljka. Hoću da pucam u njega, da ga ubijem, a odmah zatim i sebe, da bih sprečio da se sazna dalje. Odustajem, pošto vidim da automobili opet kreću.

LJUBICA

Na dan atentata, sa majkom odlazim na doček Ferdinanda. To nije bilo moje uverenje, ali me majka tera, jer želi da ga vidi lično. Mi stižemo i stvari odmah kreću naopako. Najpre se jedna zastava otkaćinje i pada na gladoce. Prolazi na santimetar od moje glave, ruši se na neke ljude, jednoj ženi krv poteče niz vrat i ona odmah pada.

Majka mi kaže: „Baš imaš sreće” i vodi me da stanemo tamo dalje.

NEDELJKO

Stojim na suncu, kraj neke bandere, izmakao sam se iz gužve, da ne strada neko nevin. Odsrafljujem bombu i sve vreme je držim rukom. Preslišavam se: znam da treba njome da udarim i onda da izbrojim do pet.

DANILO

Kada bomba doleće, odbija se o branik automobila i pada nešto dalje. Eksplozija odjekuje i nadvojevovina kola staju. Onda odmah ubrzaju i pojure ka Gradskoj kući. Nadvojevoda je živ, izlazi iz automobila i govori: „To je bio neki ludak, gospodo. Nastavimo po programu.” Zatim čita spremljen govor sa hartije vlažne od krvi oficira.

NEDELJKO

Stojim tako i čekam. I čekam. I čekam.

LJUBICA

Ja stojim sa majkom i gledam u skoro prazan kej. Sunce peče, i svi stoje na suprotnoj strani od obale, u hladu. Tada ugledam dva mladića u živom razgovoru, jedan nosi fes, drugi kapu. Tog sa kapom prepoznajem, to je Neda, moj drug. Ja mu mašem, ali on me ne vidi. U tom trenutku automobili nailaze i ja se naginjem ka ulici. Više ne gledam mladiće.

GAVRILLO

Kad vidim da Neđu odvođe, smatram da je sve gotovo. Odlazim na Latinsku čupriju i tamo čujem da nije prošao atentat. Tu stojim i razmišljam šta ću. Onda ugledam automobile kako ponovo dolaze. U jednom vidim neku damu, ali ne dobro. Tada mi prilazi žandar i govori: „Vide li što bi glupost?”. Ja samo ćutim.

On me pozva na stranu i ja mislim da hoće da me pretrese. U tom momentu dolazi automobil, ja vadim revolver i pucam dva puta. Zatim gutam otrov koji sam imao spreman. Otrov ne deluje.

DANILO

Prvi metak probija aluminijumsku karoseriju automobila i

sedište od konjske dlake, pogađa nadvojvotkinju u slabine. Drugi pogađa nadvojvodu u vrat i preseca žilu kucavicu. Oboje ipak i dalje normalno sede na svojim mestima. Nadvojvoda sasvim razgovetno govori: „Nije to ništa. Nije to ništa“.

Kola kreću unazad i nadvojvotkinja pada licem na kolena svoga muža, a na njegovim ustima se pojavljuje krv.

„Nije to ništa. Nije to ništa. Nije to ništa“, čujem sve slabije.

NEDELJKO

Kola nailaze i ja vidim zelenu kapu. Udaram bombu u banderu i bacam. Gutam otrov. Otrovi ne deluju. Zaboravljam da treba da izbrojim do pet. Jedan, dva, tri, četiri, pet.

Čuje se zvuk eksplozije.

LJUBICA

Iznenada vidim kako se vojvotkinja u autu pridiže pa opet sedne ovako. Automobil prolazi, a ja spazim na zemlji malu kutiju i nešto kao džepnu lampu koja se puši. Onda vidim kako momak sa fesom beži, a Neđo skače u reku. U tom trenutku odjekne eksplozija, ja osetim bol na licu i padam na asfalt. Kasnije se utvrđuje da sam mrtva. Zovem se Ljubica Ilić, imam petnaest godina i prva sam žrtva sarajevskog atentata.

Mrak.

XI

„zaista, zaista vam kažem, ako zrno pšenično padnuši na zemlju ne umre...“

Jevandelje po Jovanu, VI/39

Policajska stanica, zatvor ili sudnica.

Kao da ih je neko gurnuo unutra, najpre upada krvav i raščupan Nedeljko, odmah za njim Gavrilo.

GAVRILO

Neđo! Neđo!

NEDELJKO

Je l' uspelo, Gavro?

Nedeljko zaurla od bolova.

GAVRILO

Nedeljko! Neđo!

NEDELJKO

Ne govori ništa! Ništa im nisam rekao!!!

Nedeljko zaurla od bola.

Danilo mirno ušeta. Nije povređen, nije mučen. Samo će uskoro biti obešen.

Nedeljko, Gavrilo i Danilo, svako u svom delu zatvora, ne vide se.

Svetlo ih naizmenično obasja.

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

Gavrilo Princip, devetnaest godina. Po nacionalnosti Jugosloven. Ne osećam se krivim i nisam zločinac. Sve sam radio sam.

Svetlo na Nedeljka u velikoj fizičkoj patnji. Neđa samo jaukne.

Svetlo na Danila, koji mirno sedi.

DANILO

Draga majko.

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

Nisam zločinac jer sam uklonio onog koji je činio zlo. Nju nisam hteo. Vojvotkinju sam nehotice usmrtio i žao mi je zbog toga.

Svetlo na Nedeljka.

Nedeljko zaurla.

GAVRILO

Radio sam sam i jedini sam kriv. Mislio sam dobro.

Svetlo na Danila.

DANILO

Draga majko, idi na okružni sud i išti svoje novce i pitaj ih da li se možeš sa mnom sastati odmah iza osude. Ona će nam se čitati u četvrtak izjutra. Voleo bih da te vidim.

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

Ja sam nacionalista Jugosloven, moja težnja je ujediniti sve Jugoslovene u bilo kojoj državnoj formi i osloboditi ih od Austrije. To sam mislio izvesti terorom.

Svetlo na Nedeljka koji urla.

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

To znači ubijati, ukloniti one koji smetaju ujedinjenju i koji čine zlo. Na ovo delo potakla me je osveta za sve muke koje moj narod trpi.

Svetlo na Danila.

DANILO

Draga majko, odmah mi pošalji zimski kaput i čarape. To možeš poslati preko Okružnog suda.

Ja ću možda biti osuđen na smrt.

Ja sam zdravo.

Pozdrav,

Danilo

Post skriptum: ako ne možeš doći, a ti makar piši, jesi li zdravo i je li ti kuća čitava. Jesu li ti vratili novce?

Svetlo na Nedeljka, sada tiše ječi.

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

Nisam ciljao na gospodu. Nisam hteo nju. Nisam video da sedi u kolima. Ne znam koliko sam metaka ispalio.

Svetlo na Danila.

DANILO

Draga mati, Ja sam dobro i zdravo. Nemoj se mnogo žalostiti jer se nadam da će se moja stvar svršiti i to ubrzo. Preobuka mi više ne teba. Pozdravi mi tetku. Tvoj, Danilo

Svetlo na Gavrila.

GAVRILO

Niko drugi nije kriv. Nikoga ne teretim. Ja sam ih sve naterao. Sve sam to ja sam.

Svetlo na Nedeljka, sedi na podu bez glasa.

DANILO

Draga mati, nikog nisam odao. Mogao sam, da sam hteo. Ali nisam. Dragaa mati, ne mrzi me. Izvini zbog Ljubice. Kad ovo pismo primiš, biću telom mrtav, a duhom evo me k vama da vas obe grlim i ljubim. Vaš sin i brat, Danilo.

Svetlo na sve, Gavrilo i Nedeljko posmatraju Danila kog vode na vešala.

Ispod senke vešala Danilo se prekrsti.

DANILO

Draga majko,

mislim da ipak verujem u boga. Ali je sad možda kasno.

Neđa i Gavrilo dobili su robiju. A ja ovako.

Nisam te obrukao, nisam se bojao. Samo sam mu rekao, dželatuu, jedno vas molim – da me dugo ne mučite. A on mi je na to rekao – ne brinite, ja sam pečen u svom znanuu. Neće ni sekundu trajati.

I održao je reč.

Napravio sam glup dogovor sa glupim ljudima.

Majko.

Tvoj, Danilo.

Danila obese.

Mrak.

Kraj prvog dela.

MEĐUČIN

„Iz prostačkog srpskog dela u Sarajevu treba da dođe otmeno srpsko protivdelo u Beogradu.“ *Die Zeit*, Juni 1914.

„Atentat je bio balkansko ubistvo, delo krvožednosti, slično divljem kasapljenju.“ *Neue Freie Presse*, Juni 1914.

„Kao i čitav kulturni svet, Srbija je ispunjena odvratnošću prema atentatu i atentatorima. Mi se čudimo kako je moguće da nemački i austrougarski listovi ovo delo smušenih, duhovno bolesnih ljudi mogu uzeti za povod da Srbiju optužuju i napadaju“ Stefanović Vilovski, šef pres-biroa srpske vlade, juni 1914.

„Svakome je na vrh jezika da je po sredi srpska zavera.“ *Neues Wiener Journal*, Juni 1914.

„Potpuno je isključeno da bi iza atentatora mogla stajati neka ozbiljna organizacija. Onoga ko u to veruje, ne treba uzimati ozbiljno. Usijane glave su obično osobenjaci, fantasti, bez ikakve veze sa ljudima koji politički misle.“ dr Milutin Jovanović, Otpisnik poslova ambasade Kraljevine Srbije u Berlinu, juni 1914.

„Da li doista može biti tako teško da se prepoznaju fanatici u razdraženoj omladini, da li je bilo nemoguće te političke ptice selice držati pod prismotrom?“ *Neue Freie Presse*, juni 1914.

„Sa zadovoljstvom je primljena izjava srpske vlade da će

prezeti najstrožije mere protiv sumnjivih elemenata. Ako vlada Srbije bude održala reč i kako obećava, onda Beograd više neće biti ognjište huškanja koje stvara zabunu u glavama usijanih omladinaca." *Neues Wiener Tagblatt*, juli 1914.

„Ako vlada Srbije održi reč“ *Neues Wiener Tagblatt*, juli 1914.

„Srpski narod nije kriv samo zato što su atentatori po nacionalnosti Srbi. Optužba protiv srpskog naroda je apsurdna, jer ceo narod ne može biti odgovoran za delo jednog ili dvojice pojedinaca, niti cela Srbija za delo nekog čoveka.“ Uvodnik u listu *Politika*, juli 1914.

„Sa Srbijom, moralnim začetnikom atentata, treba se odmah obračunati. Hoćemo li opet pokušati da hijene pripitomimo ljubavlju, kada znamo da na Balkanu važi samo železo.“ *Danzers Armees Zeitung*, juli 1914.

„Sedam istražnih sudija ispituju dva atentatora: isprebijana, izmučena, polumrtva od nespavanja. Kakve će im izjave iščupati? Kakve će im iskaze iznuditi? Ovo je samo još jedna nova intriga protiv Srba.“ *Politika*, juni 1914.

„Srbi su ubili prijestolonasljednika. Pravo mu budi, tamo nije imao što tražiti. Što je tražio, to je i dobio!“ Jovo Pekić, obučar iz Virovitice, jednoj mušteriji.

„Sinoć se opet počelo okupljati oveće mnoštvo u llici, te noseći sliku umorenog prijestolonasljednika i hrvatsku trobojnicu s crnim velom pošlo je prema Jelačićevom trgu. Kad je povorka išla mimo Narodne kavane, iz kavana je bačen jedan stolac i kamenje na mnoštvo. Jedan kamen je pogodio sliku prijestolonasljednika. Razjareno mnoštvo je tada navalilo na kavanu koja je tom prilikom potpuno uništena.“ *Hrvatski Obzor*, juni 1914.

„Slava nadvojvodi Franji Ferdinandu! Slava nadvojvodkinji Sofiji Hohenberg! Živio kralji!“ povici povorke mesnog katoličkog društva u Vukovaru nakon nedeljne mise.

„Šteta da nisam na slobodi, zapjevao bih od sreće“ Jovan Batnožić Rausovca, srpski zatvorenik.

„Jedna druga grupa je po Vlaškoj ulici napala srpske dućane, gdje je najviše stradala radnja J. Dučića.“ *Narodne novine*, jun 1914.

„Napadi na život i imovinu Srba kao i Hrvata koji su išli zajedno sa Srbima opet počinju. Ponovo se organizuju

frankovačke bande koje vrše denuncijacije i pogrome“ Ivan Ribar, poslanik Hrvatsko-srpske koalicije u Saboru.

„Dragi Niki, isti onaj duh koji je naveo Srbe da ubiju svog sopstvenog kralja i njegovu ženu i dalje upravlja tom zemljom. Ostajem tvoj odani prijatelj i rođak, Vili“. Vilhelm II. od Nemačke ruskom Caru Nikolaju, juli 1914.

„Šteta što ga već prije nisu ubili“ i pokazujući figu dodala, „to nam mogu.“ Mileva Popović iz Slatine pred grupom građana.

„Jebo ih ja sve, neka ih na gomilu da se potuku, a ja to da gledam.“ Paja Kolarev iz Neština.

„U Zagrebu, na Jelačićevom Trgu, na dan objave rata, paljene su srpske trgovine iz kojih je prethodno sva roba opljačkana. Oko velike vatre stoje frankovci, pjevajući carsku himnu kliču „Smrt Srbima“ Ivan Ribar, na prvi dan rata.

„Istinu govoreći, na vest o atentatu, na licima ljudi nije bilo ni zapanjenosti ni gorčine. Ljudi su brbljali i smejali se, kasno uveče muzika je u lokalima opet svirala, dok su sanduci sa telima ubijenih u tišini ukopani.“ Štefan Cvajg u knjizi *Jučerašnji svet*.

„Zašto su ga sahranili kao psa?“ novinar engleskog Tajmsa, prisutan na sahrani Nadvojvode Ferdinanda i supruge.

„Austrijski Car odlazi u lov, francuski predsednik na odmor brodom u Rusiju, gde ga srdačno dočekuje ruski Car. Nemački Kajzer kreće na Severno more, vreme je lepo i kupači hrle na Jadran.“ Letnja reportaža, jul 1914.

„Svevišnji je konačno uveo red.“ Njegovo visočanstvo Car Franjo Josip I, austrijski car i ugarsko-hrvatski i češki kralj.

II DEO

XII

Tromo se vreme vuče -

Gavrilo Princip, pesma

Zatvorska bolnica u Terezijenu. Nosila na podu, kraj njih Danilo, isti kao i uvek, lep momak i živ. Danilo nosi beli bolnički mantil.

Nedeljko, samo u bolničkoj krpi, negde iz dubine, polako, strašno polako, korača ka nosilima.

Nedeljko umire već godinama, deo po deo tela mu se gasi. Bolestan i bled, na izdisaju, a nikako da skonča.

Mršav je, beo, nekako nežan. Iako na nogama nema lance, hoda sporim hodom okovanog čoveka.

Hoda ka nosilima, kad ugleda Danila. Nasmije mu se, više nema zuba.

NEDELJKO

Znao sam da ćeš doći. Da ćeš doći kad tad.

DANILO

Kako si, Neđo?

NEDELJKO

Odlučno. U punoj formi. A ti?

DANILO

I ja.

Nedeljko se smeje, neko pištanje ispušta iz pluća.

NEDELJKO

A znaš da sam brinuo što mi niko ne dolazi. Gavrilo ne zameram, znam da ga ne puštaju. On je isto ovde, znaš? Samo ga nisam video ni jednom. Ne daju nam ni pogled. Ni da se pozdravimo. Ni da ga zagrim, kao milog svog. Ništa.

Nedeljko se osvrće oko sebe.

NEDELJKO

Ja nikog nisam odao, Danilo, znaš?

DANILO

Znam.

NEDELJKO

A mučili su me, strašno su me mučili. Znaš li i to?

DANILO

Znam.

NEDELJKO

A tebe?

Danilo ne odgovara, ali Nedeljko to ne primećuje.

NEDELJKO

Pretrpeo sam toliko muka, koliko je zvezda na nebu od istoka do zapada, kao kod Ovidija u onom epu.

Danilo se nasmije.

DANILO

A ti još čitaš pesme?

NEDELJKO

Ne čitam ništa. Ne daju nam: ni svetlo, ni knjige, ni jedan list papira. Nikakve vesti, ni pisma, ni slike. Ne znam ništa o kući, ne znam šta je s babom. Sigurno se brine za mene. Hoćeš joj reći da sam dobro? Da sam dobro i da sam zdrav?

DANILO

Hoću, naravno. Sve ću joj reći.

Nedeljko i dalje polako, polako hoda.

Nikako da stigne do nosila i legne u njih.

NEDELJKO

U početku je bilo teško. Samo sam mislio na to. Kako su mi nekom mašinom stezali grudi i sam strašno trpeo. Još me boli kad pritisnem tu i tu.

Misliš da će to proći?

DANILO

Naravno da hoće. Mora.

NEDELJKO

Čučanje na buretu bilo je još gore, jer bure je bilo napunjeno cementom, a oni te stave na rub da klečiš. Pa sad, održi ti tu ravnotežu, ako možeš! Ja svako malo padnem u to bure, prašina me guši, a oni tuku.

To je sigurno ostavilo posledice.

DANILO

Ne verujem. Jak si ti.

NEDELJKO

A onda padnem u neki san i ne osećam ništa i ne znam ništa. Pa me probudi voda, vidim da sam mokar, sav natopljen, kao da sam tonuo. Znaš li ti da plivaš, Danilo?

DANILO

Nisam probao.

NEDELJKO

Nisam ni ja. A kad ovo jednom bude gotovo, da idemo na more, ti i ja? Gavrilo neće da preživi. Slab je on.

Nedeljko zamišlja.

NEDELJKO

Da ležimo na vrućini, da sunčamo kosti. Onda možemo i da plivamo, sigurno ću umeti. Samo treba da probam.

Nedeljko se skoro primakne nosilima.

NEDELJKO

Mučili su me: žeđu, glađu. Pa mi onda neko klekne na prsa, jednom rukom uhvati za grlo, a drugom udara pesnicom u slabine i dere odelo.

Tukli su me po tabanima, dok se ne onesvestim.

Terali da nag klečim na oštrom kamenju, dok se ne onesvestim. Presamitali me, vezali lancima, kotrljali tamo-amo kao točak, dok mi kičmu ne smrću. I ja se onesvestim.

Nedeljko je stigao do nosila. Osvrće se oko sebe, traži nešto.

NEDELJKO

Ti sigurno misliš da sam ja ko neka devojka. Da samo padam u nesvest.

Danilo se smeje.

DANILO

Gde ti devojka, vidi koliki si!

Nedeljko sve manje čuje.

NEDELJKO

Vidiš li negde moje papuče? Ne puštaju nas iz bolnice dok ne razdužimo papuče. U zatvoru nam ne trebaju, tamo se ne hoda.

Nedeljko gleda, traži svoje nepostojeće papuče.

DANILO

Nema veze, samo ti lezi. Razdužiću ih ja.

Nedeljko gleda Danila zahvalno.

NEDELJKO

Ovde zna baš da bude hladno, nekad se noću i voda zamrzne u bokalima. A u početku nisam znao ni kako da spavam sa okovima. Pustim ih da padnu izvan kreveta, a ja se pokrrijem onim što imam. Do ujutru mi to gvožđe svu toplotu izvuče, ja se probudim zaleđen, potpuno ukočen i sav plav.

E, a onda sam se dosetio da uveče zagrlim te okove, stegnem lance, obrglim đule, uhvatim ga ovako među noge i smestim između rebara u ovu rupu. I onda ga svojim

telom tako zagrejem da do ujutru isijava vrućinu kao radiator. A, šta kažeš?

Nisam ja baš tako glup.

Nedeljko razmišlja.

NEDELJKO

Možda bih mogao to da patentiram. Da prijavim kao svoje otkriće. Mogao bih dosta da zaradim, šta misliš? Trebaće mi novac kada prođe sve.

Nedeljko polako, veoma polako, uz veliki napor leže na nosila.

Danilo krene da mu pride i pomogne.

NEDELJKO

Nemoj, vikaće na tebe. „Sa zatvorenikom niko ne sme da ostvari fizički kontakt“ to im je zakon. Znaš.

DANILO

Ma, ne brini. Mene niko ne vidi.

Danilo ipak pomaže Nedeljku da legne. Nedeljko malo odahne.

NEDELJKO

E hvala ti, Danilo, kao najmilijem. Stvarno si čovek.

DANILO

Odmori se sad.

Danilo pokriva Nedeljku. Nedeljko sklapa oči. Tako, u polusnu, pita.

NEDELJKO

A ljubica, je l' se udala?

DANILO

Jeste.

NEDELJKO

Pa da. Ima i decu, sigurno?

DANILO

Ima, troje.

NEDELJKO

Pa da. Da.

Ako je. Samo nek je srećna.

Ne bih ni ja mene čekao.

Nedeljko pušta Danilovu ruku.

NEDELJKO

Sad će da dođu da me nose. Hajde, kreni ti.

Što je to čudno. Ja sam sve ovo vreme mislio da si ti mrtav, Danilo.

Danilo ne odgovara.

Mrak.

XIII

- Srčana kesa potpuno nepravilno raskidana, neravnih i krvlju podlivenih ivica, njeno tkivo je difuzno, prožeto krvlju tamno crvene boje -

Iz obdukcionog zapisnika serijski broj 210/2003
predsednika Vlade Srbije Dr Zorana Đinđića

Predgrađe Soluna, proplanak iznad obale. Apis u vojnim pantalonama i košulji, ruku svezanih napred. Iza njega Danilo, u srpskoj uniformi iz I. sv. rata.

Apis je kukavica, suočen sa smrću.

APIS

Gde ćemo sad? Idemo daleko? Kada ćemo stići? Gde je to?

DANILO

Još malo, pa ćemo stići.

APIS

I zašto idemo noću, kad vojnici ne vide dobro. Neće dobro nišani ti. Trebalo bi da sačekamo da se razdani. Da se vratimo, da sačekamo, šta kažeš?

DANILO

Skoro da smo tu.

APIS

I kome ja pričam, kao da ti znaš šta znači nišani noću! Kao da si ti uopšte ikad pucao na nekog! Pa zar ja da poginem od srpske puške. Ja? A da se ipak vratimo, dok se ne razdani, šta kažeš, a?

DANILO

Gotovo smo tu.

APIS

Eto kako mi se zahvaljuju posle četrnaest godina, a prosjaci bi bili, da nije bilo mene. Tvoj kralj bi prosjak bio, prosio bi onom svojom usranom rukom, e to bi. Da nije bilo mene.

DANILO

Nemojte, molim vas.

Apis malo čuti.

APIS

Pogledaj me. Sasvim sam miran i ničeg se ne bojim. Nije mi prvi put da stojim pred puškama.

Apis malo čuti.

APIS

Kralju reci da se sramno poneo. Znaće on i sam.

Apis malo čuti.

APIS

I šta ja pričam i kome to pričam. Kao da ćeš ti, slino jedna slinava, ikada u tom svom slinavom životu da susretneš kralja!

Ej!

Apis malo čuti.

APIS

A ja sam jednog već ubio, znaš? Znaš ti znaš.

Apis malo čuti.

APIS

Ničeg se ne bojim. Daj mi cigaretu.

Danilo vadi iz džepa kutiju, pruža Apisu jednu cigaretu.

APIS

Daj mi sve.

Apis grabi kutiju. Pali cigaretu na cigaretu. Pušiče tako do kraja scene.

APIS

Ja sam onom stražaru dao tri kutije da podeli sa vojnicima. Tri cele, neotvorene. Ali mi se noć nešto odužila, pa sam ih tražio sam nazad. A on đubre, pola popužio.

Jutarnji vetar zaduva. Apis se pljeska rukama po ramenima, da se ugrije.

APIS

Odveži me da se ugrijem. Pa me opet veži.

DANILO

Znate da ne mogu.

APIS

Možeš, ali nećeš. I ne smeš, jer si kukavica. Jer se plašiš za sebe. Mogu da sednem malo? Noge me bole? Makar još malo?

Hajde, šta će da ti bude? Pusti me.

Danilo se složi nevoljno.

DANILO

Dobro. Ali samo minut-dva. Molim vas. Nemojte da nam obojici bude neprijatno.

APIS

Minut, dva, obećavam. Najviše tri. Koliko cigaru da ispušim.

Apis seda sa treskom na zemlju.

APIS

Znaš da je prekosutra Vidovdan. Sad sam shvatio. Sretan ti praznik, onda.

DANILO

Hvala.

Apis ćuti.

APIS

Daj mi opet ona pisma.

DANILO

Nisam poneo.

APIS

Lažeš, znam.

Apis pokušava ponovo.

APIS

Daj mi pisma, moja su. Imam valjda pravo na to.

DANILO

Rekli ste da se sve spakuje i zapečati.

APIS

Daj mi kad te molim!

Danilo je neprijatno, vadi iz kaputa neke koverte.

APIS

Pročitaj mi opet, molim te. Pročitaj mi samo jedno. Jedno kad te molim. Kad te preklinjem.

Apis na ivici suza, ponižen i jadan.

Danilo vadi jedno pismo iz koverte, čita.

DANILO

„Dragi Apise, Radetu sam napisao da mi teško pada ovo pisanje. Tebi mi je još teže da pišem, jer mislim da se nas dvojica baš u ćutanju razumemo. Jedan si od retkih koje sam do danas upoznao s kojim se mogu sit napričati ćuteći. Nismo slučajno zemljaci.”

Apis se smeje nervozno.

APIS

E kurve one pokvarene, sad smo zemljaci? Kad treba da ćutim, onda smo zemljaci.

DANILO

„Ostatak ljudi, ogromna većina, uglavnom usta ne zatvara.”

APIS

E kurve pokvarene.

DANILO

„Koliko su muke na kojima si, zapravo samo Ti znaš. Ja mogu samo da ih naslutim –“

Apis besni.

APIS

Prekini! PREKINI!! NEMOJ DA MI ČITAŠ!! PREKINI ODMAH!!!

Danilo ipak i dalje čita.

DANILO

„Mene pre svega muči to što znam da si utamničen zbog mene. Naravno, i zbog toga što si pokazao i dokazao koliko si dobar u svom poslu i koliko si častan vojnik. Ali, to poštenje smeta, o časti da i ne govorim. Neki misle da se njihovo beščašće ne vidi sada kad si sklonjen. Greše, vidi se još više. I neće ovo trajati dugo, sigurno, mada sam svestan da je Tebi svaki dan kao gladna godina.”

Apis se baca na Danila istrže mu pismo iz ruke. Kida papir zubima, više na pismo.

APIS

Proklet da si! Proklet! PROKLET! PROKLET DA SI OD SAD PA ZA VEK!!!

Apis pljuje hartiju, gazi je, smiruje se. Danilo mirno, iako nigde nisu ni išli – saopšti.

DANILO

Stigli smo.

Apis gleda oko sebe, na sceni je sveže iskopana raka i jedan direk zaboden uz nju. Pokraj njega hrpa sveže zemlje.

Apis gleda, u neverici, ali smireniji.

APIS

Znači, osudili su nas. A ja ne znam kakve će koristi imati kad nam uzmu život i glavu? Šta dobijaju tim? Možda sam pogrešio što sam u onom pismu i na saslušanju rekao da sam planirao atetati u Sarajevu. Sad bih rekao da je to glavni uzrok moje smrti. Oni naravno, lažu. Oni kažu da nije to. Ali ja znam.

Danilo posluje oko poslednjih priprema pred streljanje. Sprovodi Apisa do onih direkta, postavlja ga da stoji uz njega.

APIS

Mali mi je ovaj grob. Hladno mi je i hoću da pušim. Mogli

su neko bolje mesto da izaberu. Ipak treba nekakav dekor, znaš? Hoću da vidim more, hoću da mi vidik bude lep. Moga konja Blihera molim da se proda državi. Ne da, nego proda. Konja Zvezdana molim da se ubije. E tako.

DANILO

Dajte ruke.

Apis ne bi da pruži ruke.

APIS

Čekaj da kažem, da ispričam do kraja. Konzerve i jelo dajem vojnicima i žandarima koji su me čuvali u zatvoru. Ali ne onom što mi je duvan popušio, njemu ne dam ništa!

Danilo odvezuje ruke Apisu, vezuje ih pozadi iza stuba.

APIS

Džepni sat poklanjam sestriću.

DANILO

Sestrić vam je mrtav.

Apis razmišlja.

APIS

Jeste. Ali kad nemam kome.

Danilo završava vezivanje.

APIS

Kako ću sad da pušim?

Nije trebalo da priznam ništa.

Da li je presuda potvrđena? Da li si proverio? Kako znaš da u međuvremenu nije stiglo nešto? Neka odluka. Pomilovanje.

Apis ne prestaje da priča.

APIS

Vidiš li, sine, kakva me je nesreća snašla? Veruj mi, nevin sam. Pa nećete valjda nevinog čoveka da streljate?

Apis nastavlja, prelazeći u mnoštvo raspoloženja.

APIS

Molim te, kaži svima da ne žalim što ću umreti od srpskih pušaka zato što je to za Veliku Srbiju, čije ostvarenje sam želeo da vidim.

APIS

Ja umirem nevin. Mene su osudili za zaveru protiv srpskog kralja, a svi znamo da pravi razlog nije to. Onaj mrtvac iz Sarajeva ima dugačke ruke. Pruža ih iz groba i sve nas hvata, jednog po jednog.

APIS

Ja umirem nevin, to što su mi našli to je politika. Ostajem pri stavu da neću da budem ničija politička poštapalica i, da me izvinu ovi prisutni, politička prostitutka. Ja ću umreti mirno i čiste savesti.

Danilo pokuša da Apisu stavi povez na oči. Apis se otima.

APIS

Nemoj, nemoj. Čekaj još.

Danilo okleva.

APIS

Sada ću i ja krenuti onim putem kojim je pre mene otišla moja dobra majka, koja me je naučila da budem pošten čovek. Ja sam dobar u duši, nikome nisam naneo zlo. Ti imaš majku, Danilo, ti znaš kako je to. I baš sam hteo da te pitam, kako ti je majka? Divna žena, plemenita. Pričaj mi malo o njoj. Pričaj slobodno, ne usteži se, imamo vremena, reci sve.

DANILO

Pukovniče. Vreme je.

Apis između besa i plača.

APIS

Odbrojavaju nam poslednje dane, igrajući se sa našim sudbinama, kao uostalom i vascelog naroda. Ne žele da poštuju bivše, pa ni sadašnje komandante, ljačaju iskrene patriote.

Krčme poslednje kredite narodne volje. Ništa im nije sve-to i ni do čega srpskog im nije stalo. Niko vam to neće oprostiti!

APIS

Nemojte u glavu. Samo to ne.

APIS

Naše su namere, želje i delovanja bile do kraja rodoljubive. Ali govna su nam se uvukla u organizaciju i sve je pošlo naopako.

APIS

Gledaj me, živ odlazim u crni ponor. Govna su kriva za sve!

Pucnji.

Mrak.

XVI

- 3 600 000 - mrtvih u ratovima za stvaranje Jugoslavije

Čelija zatvora u Terezinu u kojoj rešetke i gvozdene poluge gotovo potpuno blokiraju svetlo. Jedva se vidi, jedva da se nešto nazire.

U polumračnoj čeliji ispod prozora veličine puškarice, sa spoljašnje strane zakovanog gvozdenom žicom, Gavrilo sedi na krevetu, naslonjen na zid.

Gavrilo, izmučen momak, bolestan i bled, truleći provodi svoje poslednje dane. Ona ruka kojom je pucao na Ferdinanda visi mu beživotno, zakačena srebrnom žicom kroz lakat, pa za rame. Ruka je crna, nema u njoj ničega, osim gangrenoznog mesa i smrvljene kosti.

Svuda po telu ima tuberkulozne rane veličine tanjira, koje doktori redovno previjaju, trošeći više sanitetskog materijala nego za deset drugih bolesnika.

Gavrilo čeka. Čeka dozvolu da mu se ruka amputira, čeka priliku da s nekim progovori, čeka glas i reč koju razume, čeka smrt.

Čelija se malo više osvetli, Danilo stoji kraj kreveta. Obučen u svoje najbolje odelo, mlad je i lep, kao kad je umirao.

Gavrilo posmatra Danila, sa nekim tužnim osmehom.

GAVRILO
Kako si me našao? Kako su te pustili da mi dođeš? Ma kako si živ?

DANILO
Nije bilo teško, stvarno.

Gavrilo gleda Danila, ne veruje svojim očima. Možda je u pravu.

GAVRILO
Dotakni me, daj mi ruku.

DANILO
Ja sam Gavro, ja. Evo, vidi. Ja.

Danilo pomiluje Gavrila. Gavrilo kao da zadrema.

DANILO
Gavrilo Princip, rođen 1894. Jugosloven. Zbog ubistva prestolonaslednika i njegove supruge, osuđen na 20 godina prisilnog rada. Svake godine na Vidovdan, na godiš-

njicu atentata, zatvoren u samicu, bez svetla, vode i hrane. Da razmisli, da se seća. Hoćeš da legneš?

GAVRILO
Ne. Ovakvo te bolje vidim.

DANILO
Predstavlja se kao Srbohrvat, koji govori hrvatskosrpski. Smatra da su Jugosloveni jedan narod koji jednim jezikom govori. O atentatu jednom govorio pod prozorom devojke, ona ga je polila vodom.

DANILO
Čitavo vreme sam u čeliji. Pre pet dana skinuti su mu okovi. Nema više od četrdeset kila, ne može da ih nosi. Rane su se pogoršale, mnogo gnoji. Zašto je lekarima zabranjeno da mu amputiraju donji deo ruke, koji je potpuno beskoristan, ne mogu da objasnim.

GAVRILO
Nikad mi nisi rekao, kako su tebe uhvatili?

DANILO
Preko mame. Našla mi je pištolj i bombu u sobi, odnela i bacila u neki park. Tamo ih je pronašao žandar, a neko potvrdio da ih je ona bacila. Kad su došli po mene, rekla mi je: to ti je za Ljubicu. Kod mene se ne vraćaj. Tako je i bilo.

GAVRILO
Ta tvoja majka. Ja je se još plašim.

Gavrilo se smeši. Danilo nastavlja.

DANILO
Spava redovno, ali kratko. Po tri-četiri sata najviše. Uvek sanja. Lepi snovi. O životu, o ljubavi, ništa što bi ga zatrašivalo. Za svoje delo se ne kaje i opet bi ga ponovio. Samo mu je žao zbog nje.

DANILO
Kao mali, bio je sentimentalno dete. Tih i povučen, nežan kao devojčica. Nikada nije bio naročito pobožan, ni kao dete. Ljubav prema devojci do kraja, nikad joj nije pisao. Ne zna da je mrtva.

GAVRILO
Gavrila.

Gavrilo se tužno nasmeje.

DANILO
Jednom prilikom nisu ga brijali više od godinu dana. Tada je poprimio izgled divljaka, surovog atentatora i teroriste. Kada su opet regrutovali bricu, ispod brade se ponovo pojavio on. Plakao je kad se video.

GAVRILO
Gavrila.

Gavrilo se smeje.

DANILO
Veoma je srećan da me vidi, u bolnici je mesec dana. Gladan je, nedovoljno hrane. Usamljen. Ne izlazi na vazduh i sunce, u bolnici mu je kao u zatvoru. Najviše pati zbog toga što nema šta da čita. Što ni sa kim ne priča i što je sasvim sam.

DANILO
Sa njim se dobro postupa i svi su korektni. Pre mesec dana pokušao samoubistvo, želeo je da se obesi o peškir. Ima ranu na prsima i mišići (*fungus*), ruka mu od lakta visi zakačena žicom.

GAVRILO
Oko dvanaest sati nisam mogao da jedem. Bio sam loše raspoložen, najednput mi je došla ideja. Iscepao sam peškir uvrteo ga ovako. Ali nisam mogao da dohvatim kuku.

DANILO
Rane su se pogoršale, mnogo gnoji, bedno izgleda. Nema sigurnog sredstva za samoubistvo. U Sarajevu je svake noći snivao da je anarhist. Nije mu žao, nikako mu nije žao. Rat bi izbio ionako. Hteo je da osveti svoj narod, motivi za atentat su osveta i ljubav. Voli svoju zemlju, Jugoslaviju.

A sve to ni za šta. Jugoslavija nije živa. Živ si.

Rodio si se. I uradi nesto pozitivno sa svojim životom. Samo to u našem narodu da se prelomi. To što nam je ostalo iz onog pustog turskog da kažemo, ma lako ćemo, ma sutra ćemo, ma oni su protiv nas, ma svetska zavera... to su sve gluposti.

Danilo pomiluje Gavrila. Nežno.

Gavrilo mu uzme ruku, pritisne uz svoj obraz.

GAVRILO
Samo ja stvarno nikako da shvatim. Kako to da si ti živ? DANILO
Zar ne vidiš, Gavrice, da nisam. Da sam mrtav, kao svi.

Gavrilo legne. Sklopi oči.

DANILO
Gavrilo Princip, umro je od tuberkuloze kostiju 28. aprila

1918. godine, u šest sati i trideset minuta posle podne u sobi trideset tri zatvorenog dela terezinske bolnice. Sa hranjen je iste noći tajno, na mesnom katoličkom groblju. Austrijski vojnik František Lebl, po nacionalnosti Čeh je, sa četiri druga vojnika dobio naredbu da zakopa telo u neobebežen grob, i da nikome ne otkrije lokaciju. Vojnici su oko ponoći stigli na groblje sa umotanim Principovim lešom i naišli na već iskopanu raku nasred je dne staze. Tu su ga i spustili, zatrpali grob, uklonili sve tragove ukopa, da bi sprečili da grob bude otkriven. Ali Lebl je iste noći napravio skicu groblja i groba, crtež zapečatio i poslao svom ocu, uz instrukcije da sačuva, ako on bude poslan na front i pogine. František Lebl rat preživljava i odmah nakon njega odlazi u Terezin, na groblju, a prema svom nacrtanom planu, nalazi Principov grob, na koji zabada češku zastavu.

Danilo govori direktno Gavrilo.

DANILO
1920. izvršena je potpuna ekshumacija. Nedeljkov leš nađen je bez glave, koju je Austrijska vojska odvojila od tela i bacila na nepoznatu lokaciju. Skelet malog muškarca bez desne ruke, sa srebrnom žicom umesto kosti, bio je tvoj. Kosti se skupljaju, mešaju, prenose u Bosnu, gde se dočekuju uz zahvalnost i počasti. Stope ti izljavaju u asfaltu, na mestu gde si pucao u njih.

Kad je izbio novi rat, ovo mesto, ova tamnica ovde, postaje logor u kojem će desetine hiljada Jevreja naći smrt. Kada još jedan rat bude izbio, tvoje stope i tvoje kosti, preko noći će nestati zauvek. Muzej, koji su ti u Sarajevu posvetili, dve godine će telom svojim braniti Bajro Gec. Tvoje selo, Grahovo, biće zauvek spaljeno četiri meseca pred Dejtonski sporazum. Netaće sve. Nestali smo, Gavrice, nema nas.

Danilo začuti. Gavrilo ga gleda. Smeši mu se.

GAVRILO
Tako si lep.

DANILO
I ti si lep.

GAVRILO
Danilo, brate. Ja ni kad sam bio živ, nisam bio lep.

**A grobovi naši Evropi će zborit
Jugosloven mora dobiti slobodu.**

Kraj.